ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କ କବିତାରେ 'ସ୍ଥାନନାମ' ଓ 'ଭୂଗୋଳକଳ୍ପ'

ISSN -2583-147X(P)
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

- ଡ.ଆଲୋକ ବରାଳ

"ଗଦାଏ ବାରୁଦ ହେଲା କବିତା ଆଉ ସହୃଦୟ ସମାଲୋଚକ ହେଲା ଖଣ୍ଡିଏ ନିଆଁଝୁଲ" ଏହା ହେଉଛି କବି ସଦାଶିବ ଦାଶ (୧୯୪୫-)ଙ୍କର କବିତା ଏବଂ ସମାଲୋଚକ ନେଇ ଆତ୍ମିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଏ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ବେଶ୍ ଖାପ୍ ଖାଇଥାଆନ୍ତି କବି ସଦାଶିବ ଦାଶ । କାରଣ ସମାଲୋଚକ 'ନିଆଁଝୁଲ'ହେଉ ନ ହେଉ କବି କିନ୍ତୁ କବିତା ଭିତରେ ବାରୁଦକୁ ସଂଗୋପିତ କରି ରଖିଥିବା ଭଳି ଜଣେ କବି ! ଜୀବନକୁ ଏ 'ଆହ୍ୱାନ୍' ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା କବିମାନଙ୍କର ପଂକ୍ତିରେ ସଦାଶିବ ଦାଶ ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏକ 'କାବ୍ୟ-ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି' ଓ କାବ୍ୟ-ଉଲ୍ଲମ୍ଫନ' ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ କବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜକୁ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ କବିତାର ଅନୁଶୀଳନ ବେଳେ ଅନେକ ପ୍ରେକ୍ଷାକୁ ଏକତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ; କବି ଯେତେବେଶୀ ବିପ୍ଳବୀ; ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ପୁଣି ମାନବତାର ପୂଜକ । କେବଳ ଧ୍ୱଂସର ଜୟଗାନ ନୁହେଁ; ଧ୍ୱଂସ ଭିତରୁ ନୂତନ ସର୍ଜନରେ ଚିର ବିଶ୍ୱାସୀ ହେଉଛନ୍ତି କବି ସଦାଶିବ । 'ମାର୍କ୍ସବାଦ' ଏବଂ 'ସାମ୍ୟବାଦୀ' ଭାବନା ତଥା ନୂତନ ଲାଲ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ବିଶ୍ୱାସୀ କବି ସଦାଶିବଙ୍କର କବିତାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଜଣେ ସମାଜବାଦୀ ଓ ମାନବବାଦୀ କବିଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ । 'କଳା ପାଇଁ କଳା' ଅପେକ୍ଷା 'ଜୀବନ ପାଇଁ କଳା'ରେ ବିଶ୍ୱାସୀ କବି କେବଳ କବିତାର ନାନ୍ଦନିକତାରେ ଭାସି ନ ଯାଇ ଏକ ସୁସ*, ସମୃଦ୍ଧ ସମାଜର ଗଠନର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ନେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି କବିତା; କିନ୍ତୁ ସେ କବିତା ଅନ୍ୟ ସାମ୍ୟବାଦୀ କବିଙ୍କ ଭଳି ଚିରାଚରିତ ନୁହେଁ; କେବଳ ତରୁଣ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରକ୍ତାଭ ଆଭା ନୁହେଁ; ଏକ ସବୁଜ ସକାଳର ଉନ୍ମୀଳନ ଆଉ ହିରଣ୍ମୟ ପୃଥିବୀର ପରିକଳ୍ପନା ମୂଳରେ ଅଫୁରନ୍ତ ଜୀବନବୋଧ ଆଉ ସାମାଜାନୁବନ୍ଧତାକୁ ଏକତ୍ର ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଇପାରିବ କବିତାର ଛତ୍ରେଛତ୍ରେ । ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଷଷ୍ଠ ଦଶକର ଶେଷପାଦରେ ଗଢି ଉଠିଥିବା 'ଅବଧୂତ ଗୋଷ୍ଠୀ'ର ଅନ୍ୟତମ ସତୀର୍ଥ କବିଥିଲେ ସଦାଶିବ । ଅବଧୂତ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ନକ୍ସଲ ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଆନ୍ଧ୍ରର ଦିଗମ୍ବର ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅନୁପ୍ରେରଣା ଅବଶ୍ୟ ରହିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଭିମୁଖ୍ୟରେ ଥିଲା ଏକ ଆଶାବାଦୀ ସକରାତ୍ମକତା ! ଏପରିକି ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତିକ ବାତାବରଣ, ସାମାଜିକ ବିସଙ୍ଗତି ତଥା ଆର୍ଥନୀତିକ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥା ନେଇ ଅନେକ କ୍ଷୋଭ, ଅନୁଶୋଚନା, ଚିନ୍ତନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କର କବିତାର କାନ୍‌ଭାସ୍‌ରେ ।

ଏ ଆଲେଖ୍ୟରେ କବିଙ୍କର କାବ୍ୟ ସ*ୟନର ପ୍ରଥମ ଭାଗ 'ପୂର୍ବାହ୍ନ'ରେ ସଂକଳିତ 'ଅ'ରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ'(୧୯୭୪), 'ଷଷ୍ଠଚେତନା' (୧୯୭୮), 'ଅକ୍ଷାଂଶଦ୍ରାଘିମା' (୧୯୯୨), 'ଅବଧୂତ କ୍ରାନ୍ତି'(୧୯୯୫), 'କାଳନିରବଧି' (୧୯୯୩), 'ନିତ୍ୟ ପଦ୍ମତୋଳା'(୧୯୯୪) ଏବଂ 'ସୋରିଷ ଫୁଲର ହସ' (୨୦୦୪) କବିତା ସଂକଳନକୁ ଆଧାର କରି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରେକ୍ଷାକୁ ଆଲୋଚନା କରିଛି । ତାହା ହେଉଛି 'କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଭୂଗୋଳର କବିତା' : ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିଲେ 'ସ୍ଥାନ ନାମର କବିତା' । ଏ ସମସ୍ତ କବିତାରେ 'ଭୂଗୋଳାଂଶ' କେବଳ ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ନାନ୍ଦନିକତାର ଉତ୍ସ ଭାବେ ଏଠାରେ ପ୍ରକଟିତ ନହୋଇ; ତା'ଭିତରେ ଉଙ୍କିମାରିଛି ଇତିହାସ, ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ଲୋକଜୀବନ, ସଂଘର୍ଷ, ବିପ୍ଳବ ଆଉ ନୂତନ ସର୍ଜନର ଲୋକାୟତ ଚେତନା ! ପ୍ରକୃତିର ନୀରବ ଆଉ ଜାଙ୍ଗଲିକ ଶୋଭା ନୁହେଁ; ତା'ଭିତରେ ରୌଦ୍ରର ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା ଅଗ୍ନିର ସଂଚରଣ ଆଉ ଅଗ୍ନିର ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗର ସୂକ୍ଷ୍ମ କଥାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିହେବ କବିତାର ଛତ୍ରେଛତ୍ରେ ! ଭୌଗୋଳିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ସମସ୍ତ କବିତାରେ ଆକସ୍ମିକ ରୂପବୋଧ ଅପେକ୍ଷା ଏକପ୍ରକାର ଚିରକାଳିକତାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ପ୍ରମୁଖତା ଲାଭ କରିଛି । ଭୌଗୋଳିକ କ୍ଷେତ୍ରକୁ କବିତାରେ ବା ସାହିତ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ିବା (ଏରକ୍ଟଶକ୍ସବକ୍ଟଷସ-ମବକ୍ଷ ଇକ୍ସଷସମଙ୍କକ୍ଷବକ୍ଷସକ୍ଟଭକ୍ଷ)ଭିତରେ ଭୂଗୋଳାଂଶ ଅତୀତ, ମହତ୍ତ୍ୱ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସହିତ ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ପ୍ରକୃତିଗତ ନାନ୍ଦନିକତା ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ କବିତାର କାନ୍‌ଭାସ୍‌ରେ ଆସିଥାଏ । କେବଳ ବାର୍ତ୍ତମାନିକତାର ରୂପଚିତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଚିରକାଳିକ ଭାବନାରେ ତାହା ପ୍ରତିଭାସିତ ହେଲେ; ସେଭଳି ସୃଷ୍ଟିକୁ ଭୌଗୋଳିକ ସର୍ଜନ ବା 'Earth Writing' ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଯେଉଁଠି ଆ*ଳିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ରୂପକାତ୍ମକତା ଭିତରେ ପ୍ରତିଭାସିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର 'ରବକ୍ସକ୍ଷଷ ଡକ୍ସସକ୍ଷସଭଶ' ବା 'ଏରକ୍ଟଶକ୍ସବକ୍ଟଷସମବକ୍ଷ ଖସକ୍ଷରକ୍ସବକ୍ଷଙ୍କକ୍ସର'ତା'ର 'ବ୍ୟାପ୍ତି' ଏବଂ 'ଦାବି'କୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱନଦେଇ ଏକ ରୂପକଳ୍ପ ଭାବରେ କବିତାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଧିରେ ରୂପପାଏ; ସେଭଳି ଭାବବୋଧକୁ 'ଭୂଗୋଳକଳ୍ପ'(Geographical Image) ଦେଇ ପ୍ରତିଭାସିତ କରାଯାଇପାରେ । ଅବଶ୍ୟ 'କଥାସାହିତ୍ୟ' ବା ଉପନ୍ୟାସରେ ଏହାର ରୂପବୋଧଟି 'ଆ*ଳିକତା' (Regionality) ଦେଇ ଅ*ଳ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଭିତ୍ତିରେ ଭିନ୍ନ ଏକ ରୂପରେଖ ବହନ କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ କବିତାରେ ତା'ର ଆଭିମୁଖ୍ୟଟି ଉଭୟ 'ତାତ୍‌କାଳିକ' ଏବଂ 'ଚିରକାଳିକ' ମଧ୍ୟ ।

ଭୌଗୋଳିକ ସ୍ଥାନନାମ ଭିତ୍ତିକ କବିତା ସମୂହ କବିଙ୍କର ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ସଂଗ୍ରାମୀ ଜୀବନର ଏକ ଏକ ଝଲକ ଭାବେ ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି ଦ୍ୟୋତିତ ! କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଭୂମି;ନଦନଦୀ, ପାହାଡ଼ ଆଉ ଦ୍ୱୀପର ଅସ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଆ*ଳିକ ଜୀବନବୋଧ; ଗଣଚେତନା; ତା'ର

ଅସଂଖ୍ୟ ସଂଘର୍ଷ ଏବଂ ସେଥିରୁ ସୃଷ୍ଟ ବୈପ୍ଳବିକ ଭାବଧାରା; ଭାବନାର ରୂପାନ୍ତରଣ ଏବଂ ନୂଆ ଗଢିବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କବିତା ସମୂହର ମୌଳିକ ଅବବୋଧ । ଏ ଆଲୋଚନା କବି ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କର କବିତାରେ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଭୂଗୋଳର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବା 'ଭୂଗୋଳକକ୍ଷ'କୁ ସଂଦର୍ଶନ କରିବା ସହିତ ସେଇ 'ବାରୁଦଗଦା'ରେ 'ଖଣ୍ଡିଏ ନିଆଁଝୁଲ' ପ୍ରତିମ କଣିକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ବିଚାରି ନେବାକୁ ହେବ । ।। ୧ ।।

କବି ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କର 'ଅ'ରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ' କବିତା ସଂକଳନକୁ 'କପିଳାସ ଯାତ୍ରା' ଏକ 'ଭୌଗୋଳିକତା' କିମ୍ବା 'ଧର୍ମୀୟଆସ୍ଥା'ର ସ୍ଥୂଳତାକୁ ଆଧାର କରିଥିବା କବିତା ନୁହେଁ; ଯଦିଓ କବି କେବଳ କପିଳାସ ଜାଗର ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ପାଇଁ କବିତାଟି ଅଭିପ୍ରେତ ବୋଲି କହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା' ଭିତରେ ସମୀକୃତ ହୋଇଛି ବିବିଧ ଚେତନା । କାରଣ ଦିଅଁକୁ ଦେଖିବାକୁ ବାହାରିଲେ ଟ୍ରେନ-ବସ-ରିକ୍ସା ଦେଇ ବନ-ପାହାଡ଼ର ପଥେ ଭିଡ଼ ଠେଲି ଉଠିବାକୁ ହୁଏ ହଠାତ୍; ତେନ୍‌ଜିଂ କିମ୍ବା ହିଲାରୀ ଭଳି ପାହାଡ଼ ଚଢ଼ାଳିର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ବୀରତ୍ୱ ସହ ଚଢିବାକୁ ହୁଏ ପାହାଡ଼; ଅମାବାସ୍ୟା ଆକଶରେ ନୂଆ ତାରାଟିଏର ସମ୍ଭାବନା ଭଳି ଜାଳିବାକୁ ହେବ ଦୀପ; କିନ୍ତୁ ହେ ପାହାଡ଼ ଚଢାଳିମାନେ ତୁମେ କ'ଣ ଜାଣିଛ 'ଦୀପଂଜ୍ୟୋତି'ର ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ ଭିତରେ କବିଙ୍କର କାବ୍ୟ-ଆସ୍ପୃହାଟି ବେଶ୍ ଭାବିତ କଲାଭଳି । ରାସ୍ତାରେ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବା ପାଇଁ ଅନେକ କିଛି ଉପଲବ୍ଧ ଯେପରି, ଭାଙ୍ଗ-ଗଞ୍ଜେଇ-ଲତା ମଙ୍ଗେସ୍କର/ଅକ୍ଷୟ ମାହାନ୍ତି-ଦେବଦାସୀ-ମେନକା- ଉର୍ବଶୀର ଭ୍ରମ । ସେଠି ଦୀପ ଜାଳିବାକୁ ଯାଉଥିବା ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜଳାଯାଏ ଅନେକ ଦୀପ; ହେଲେ ଅନେକ ଅନ୍ଧାର ତଥାପି ଦୂରୀଭୂତ ହୁଏନାହିଁ; ଠିକ୍ ଯେମିତି ଦେହର ଅନ୍ଧାର: "ଜାଳିବା କାପାଇଁ ତୃଷ୍ଣା ନିଜ ପାଇଁ ଆଗରୁ ଜାଳିବା/ ତା'ପରେ ଜାଗର ଯାତ୍ରା ଅମାସ୍ୟାରେ ଏଠି ଆରମ୍ଭିବା ।/ଘଙ୍ଘ ସବୁଦିନେ ଏଠାରେ ତ ଅମାସ୍ୟା କପିଳାସ ସୀମା ସୈକତରେ/ ଦିନଟେ ଜାଗର ଜାଳି କିବା ଲାଭ ସବୁଦିନେ ଅମାସ୍ୟାର ନିରନ୍ନ ରାଜୁତି" । 'କପିଳାସ ଯାତ୍ରା'ର ଏ ପଂକ୍ତି ସମୂହରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର 'ଶିବରାତ୍ରି' କବିତାର ମୌଳିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସାଦୃଶ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

'କପିଳାସ ଯାତ୍ରା' କବିତାଟି ହେଉଛି ଏକ ଉତ୍ତରଣର ଯାତ୍ରା: "ସବୁତ ଏଠାରେ ଅଛି ଦଶଦିଗ ଯୁକ୍ତି ଆଉ କାମନାର ଆଉ ଦୁଇ ଦିଗ/ ଶୀର୍ଷକୁ ଉଠିପାରିଲେ ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖିହେବ ପୌରୁଷର ପରିଧି ଭିତରେ/ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଅଣୁ ଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି, ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଶାଶ୍ୱତ ଏଠାରେ/ଯଦି ତୁମେ ଯାଉଥାଅ କପିଳାସ ଜାଳିବାକୁ ଜାଗରେ ଜାଗର/ଶୀର୍ଷକୁ ଯିବାକୁ ତୁମେ ନ ଭୁଲିବ/ ଫେରିବନି ଅଧାବାଟୁ ଦିଅଁ ଦେଖିସାରି ଘଙ୍ଘ ଶୀର୍ଷକୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ତା ମସ୍ତକ ଇଅଁଳା ପିଅଁଳାଠାରୁ ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ିକୁ ।" । କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ କପିଳାସ ଯାତ୍ରାର 'ଉତ୍ତରିତ ଚେତନାର ଯାତ୍ରା'; 'ଅତିମାନସର ଯାତ୍ରା' ସେ ଯାତ୍ରା ହେଉଛି ଜଗତର ଯାବତୀୟ ଅମା-ଅନ୍ଧକାରକୁ ଅପସାରଣ କରାଇ ଅନ୍ଧାରକୁ ଜାଳିବାର ଯାତ୍ରା : "ଜାଳିବାକୁ ଅନ୍ଧକାର; ଅମାସ୍ୟାରେ ଜାଗୃତିର ଜାଗ୍ରତ ଜ୍ୱଳନ ।" କବି ସଦାଶିବଙ୍କର କପିଳାସ ଯାତ୍ରାରେ 'କପିଳାସ' ବି ହୋଇପାରେ 'ହୃଦୟ' ଆଉ ସେ ଯାତ୍ରା ହୃଦୟର ଯାତ୍ରା; ସେ ଯାତ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଦେବାରେ ଅବଶ୍ୟ ସମର୍ଥ ହେବ ଆମ ଭିତରେ ଥିବା ଅବିଗୁଣ ଓ ଦୂରତାକୁ: "ଆସ ସବୁ ଆରମ୍ଭିବା ଯାତ୍ରା ଆମ ହୃଦୟ ନାମର ଏଇ କପିଳାସ ଦିଗେ/ଶିବଙ୍କର ମହାନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗି,/ ସୃଜନାଗ୍ନି ଜାଳିଦେବା ମନ-ବନ-ସୀମ ସରହଦେ ।"

'ଅ'ରୁ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ' ସଂକଳନସ୍ଥ 'ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ପ୍ରିୟା ମନେକରି' କବିତାରେ କବି ସଦାଶିବ ଦାଶ ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ପ୍ରଣୟିନୀ ରୂପରେ । ଦୂରରୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣପ୍ରିୟାଭଳି । ପ୍ରଣୟିନୀ ପାଖକୁ ଯିବାପାଇଁ; ତା' ଦେହରେ ଦେହଥାପି ଅତୀତ ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ କଳିବା ପାଇଁ କବିର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ବେଶ୍ ଅତୀତ ପ୍ରୀତିର ସ୍ମାରକ; ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନର ବାହକ । "ନୋହିଲେ ଯିବିନି ଯମା ମରିବି ପଛକେ ଏଠି/ଦେଖି ତତେ ନଛୁଇଁଣ ଦୂରନ୍ତ ରାସ୍ତାରୁ/ଘଙ୍ଘ ଲଣ୍ଡିତ ଭିକ୍ଷୁ ସାଜିବି ତୋ ଗୁମ୍ଫାରେ ଦିନ ମୁଁ କାଟିବି/ଫଳାଗମ ଆଶାରଖି ତୋ ସୀମାନ୍ତେ କାଜୁନଟ୍ସ ଚାରା ଲଗାଇବି ।/ଘଙ୍ଘଙ୍ଘ କହ କହ ଖଣ୍ଡଗିରି ଆମେ କଣ ପାଇବାନି/ ଜୀବନର ଉପଳରୁ କେବେହେଲେ ସାଦ ଓ ମହକ" ।

ଖଣ୍ଡଗିରି ପ୍ରତି ଐତିହ୍ୟ ରୋମା[ିକ୍ ପ୍ରବଣତା ଭିତରେ କବି ଖଣ୍ଡଗିରିକୁ ଦେଖିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ନବବଧୂଟିଏ ପରି । ଯା'ପାଇଁ ସେ ବରଣ ବି କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି ଲଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ ଭିକ୍ଷୁର ଜୀବନ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକାଟିର କବି ଭଳି କବିଙ୍କର ଆତ୍ମଲୀନ ଭାବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ : "ଯଦି ତୁ ଦେଖାଇ ନଦେବୁ ମୋତେ ଖଣ୍ଡଗିରି;/ ତୋ ଦେହର ଯେତେସବୁ ସବୁଜିମା ଘ* ଅରଣ୍ୟାନୀ/ଦେଖିବିନି ଏ ଜୀବନେ ଜଳୁପଛେ ପୌରୁଷର ତୀବ୍ର ଆବାହନୀ ।" ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭିତରେ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ଖଣ୍ଡଗିରି ପ୍ରତି କବି ମନର ଆକୁଳତା ଏବଂ ସମର୍ପଣ ଏକ ଉତ୍ତରିତ ଚେତନାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି; ଯେଉଠି ଖଣ୍ଡଗିରିର ଅତୀତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହାନ୍ ଏବଂ କବିପ୍ରାଣ ଚିରକାଳ ଧରି ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ସତ୍ତା ଭଳି ଚିର ଅମ୍ଳାନ !

କବି ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କର 'ବାଣୀବିହାର' କବିତାଟି ସ୍ଥାନନାମର ଶୀର୍ଷକରେ ରଚିତ ହେଲେ ହେଁ କବିତାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଭିନ୍ନଧରଣର । କବିଙ୍କ ପାଇଁ ବାଣୀବିହାର 'ଗଙ୍ଗାଧର' ଓ 'ପ୍ରତୀତିର ଦ୍ୱାରକା': "ତୋର ସେହି ନାଲି ମାଟି, ତା ଉପରେ ଘାସର ଛାଆଣୀ/କରିଡ଼ର ସେମିନାର...ସେମାନଙ୍କ ଲୋଭିଲା ଚାହାଣୀ,/କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ା ଫୁଲ ରଙ୍ଗ...ଇସ୍କିପାନ୍ ରାସ୍ତାର ଦରଜ/ମୋ ମନେ ପିଟେଲୋ ମଥା...ଲୁହ ଲହୁ ଦେଉଛି କରଜ ।/ ଘଙ୍ଘ ଆଲୋ ମାତା ତୋ ରୁକ୍ଷ ଶଇଳ ପରେ/ ମୋତେ ଏକ କଳ୍ପବଟ କର/ସତେକି ମୁଁ ବଟ ହେବି ?/ ଗଢିବାକୁ ମାୟା ଏବଂ ମମତା ନଅର ।" ଏ ପଂକ୍ତି ସମୂହରେ 'ବାଣୀବିହାର'ର ସ୍ଥୂଳରୂପ ଆଉ ଅନ୍ତଃରୂପ ପ୍ରତି ସଂଯୁକ୍ତ

ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ବାଣୀବିହାର ଯେତେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ; ସେତେ ନିରାସକ୍ତ ଆଉ ଋଣୀ କରିଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷକୁ; ତଥାପି କବି ନିଜକୁ ସେଇ ରୁକ୍ଷ ଶୈଳ ଉପରେ କଳ୍ପବଟ କରିଦେବାର ଯେଉଁ ଯାଚଞ୍ଚା କରୁଛନ୍ତି; ତା'ରି ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରେ ଅନୁଭବି ଆଉ ଇତିହାସର ଅନୁକ୍ଷଣ କରିକରି ବଟ ହେବା ଭଳି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଦରିନେବାର ପ୍ରସାରିତ ଆଲିଙ୍ଗନର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଜାହିର୍ କରିଛନ୍ତି ।

'ସିନ୍ଧୁତୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦେଖ' କବିତାର ପ୍ରସାରିତ ଦିଗ୍‌ବଳୟକୁ ପଢୁପଢୁ ଆପେ ସ୍ମରଣକୁ ଆସିଯାଏ ଆର୍ଷ କବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ 'ଋଷିପ୍ରାଣେ ଦେବାବତରଣ' ଏବଂ 'ହିମାଚଳେ ଉଦୟ ଉତ୍ସବ' କବିତାଦ୍ୱୟ । ଏପରିକି 'ସିନ୍ଧୁତୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦେଖ'ର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ସେହିଭଳି ଏକ ପ୍ରଚୋଦନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ : "ମୁଁ ଜାଗିଲି ସିନ୍ଧୁତୀରେ ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଆଗ୍ନେୟ ଗନ୍ଧର୍ବ;/ ମୁଁ ଚେତନା ବୃକ୍ଷଟିଏ ଫଳେ ଫୁଲେ ଭରି ଦେଲି ଶାଖା ଓ ପ୍ରଶାଖା/ମୋ ଅନନ୍ତ ସତ୍ୟରେ ଭରିଗଲା ସକାଳର ଆଗ୍ନେୟ ଗୀତିକା ।/ସିନ୍ଧୁତୀରେ ଗାଇଲି ମୁଁ ଉଷାସ୍ତୋତ୍ର/ ହକାରିଲି ଦିବ୍ୟସୁରେ ଆସ ବନ୍ଧୁ ତରୁଣ ଅରୁଣ/ ଅସୀମର ନୀଳଶେଯେ ତୁମର ଲୋହିତ ଘଟା/ତୁମେ ମୋର ଉତ୍ତରଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଓ ପ୍ରୟାଣ ।" । ସିନ୍ଧୁତୀରେ ତରୁଣ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦିବ୍ୟ ଅନୁଭବ ଭିତରେ କିଏ ଦେଲା ଜୀବନର ବୀଜମନ୍ତ୍ର ଏବଂ ପ୍ରାକ୍ ଉଷାର ବୀଜକୁ ରୋପିଦେବାର ବିବିଧ ଅନ୍ୱେଷା ଭିତରେ କବିପ୍ରାଣର ଅମିତ ଜୀବନବୋଧ ହିଁ ଅନୁଭବ କରାଯାଇପାରିବ ଉଦାତ୍ତ ଭାବ ଆଉ ଉଷାର ଚମକରେ ।

ମଣିଷର କଳୁଷିତ ଅନ୍ତର୍ବୋଧକୁ ଆଲୋକର ଭ୍ରୂଣ ବୀଜବପନ କରୁ ଆଉ କବିପ୍ରାଣର ହରିତ ଉର୍ବର କ୍ଷେତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କବର ନେଉ ଅନ୍ଧକାରରେ; ଆଉ ନଗ୍ନ-ଅନ୍ଧକାର ଉନ୍ମୀଳିତ ହୋଇଉଠୁ । ସିନ୍ଧୁତୀରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ଉଦୟଉତ୍ସବ ସତେକି ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଧକାର ରୂପକ ଜଡ଼ତାର ସ୍ତୂପ ଲଭି ତା' ଉପରେ ଆଲୋକର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୟୋତିତ ନୂତନ ଉଦ୍‌ଭାସନର ସୂଚକ : "ଦେଖିଲିରେ ସିନ୍ଧୁତୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ଉଦୟ ଉତ୍ସବ/ସ୍ୱର୍ଗ' ମୋର ଏ ପୃଥିବୀ/ଏଇ ମୋର ପୁରଭେଦ୍ୟ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳ/ ଗାଇଲି ଗାଇଲି ଆଜି ମୁକ୍ତିଗୀତି/ ଅନ୍ଧକାରେ ଅତୀତକୁ ଦେଲିରେ କବର ।" କବିଙ୍କ 'ସିନ୍ଧୁତୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦେଖି' ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଆଗ୍ନେୟ ଗନ୍ଧର୍ବର ଚେତନାର ଉତ୍ସରଣ ଏବଂ ଯାବତୀୟ ଅବିଗୁଣ ଏବଂ ଶାପମୁକ୍ତ ଅନ୍ଧକାରର ଅପସାରଣ ଏବଂ ଆଲୋକର ଦିବ୍ୟ ବିଚ୍ଛୁରଣ ଉହାଡ଼ରେ କବିଙ୍କର ନୀଳସିନ୍ଧୁ ତୀରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଏବଂ ଅରୁଣ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନରେ ଆଲୋକର ନୂତନ ହର୍ମ୍ୟ ବେଶ୍ ଉଦାତ୍ତ ଏବଂ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ।।। ୨ ।।

କବିଙ୍କର 'କ୍ଷଷ୍ଟଚେତନା' ସଂକଳନର 'ଭାରତବର୍ଷ (୧)' ଏବଂ 'ଭାରତବର୍ଷ (୨)' ଉଭୟ କବିତାରେ 'ଦୁଃଖ', 'ଭୋକ', 'ଯନ୍ତ୍ରଣା', 'ସନ୍ତ୍ରସ୍ତପଣ', 'କାକୁସ୍ଥତା', 'କାତରତା' ଭିତରେ ମୁକ୍ତିର ଆହ୍ୱାନ ବେଶ୍ ବଳିଷ୍ଠଭାବେ ଦ୍ୟୋତିତ । କବିତାରେ 'ଭୋକର ବନସ୍ତରେ ବଢୁଥିବା ଛାଗଳ ଶିଶୁପରି ଭୟ; ଆକାଶର ସୋରେଇରେ ଭରିଥିବା ସମୁଦ୍ରର ନୀଳଶୋଷ; ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଆତୁର ବେପଥୁ ଦେହେ କଦମ୍ବର ନୟାନ୍ତ ରୋମା* ଭଳି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ସମୂହରେ ବେଶ୍ ଦୈନ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷର ସ୍ଥିତି ! ତେଣୁ କବି ପୃଥିବୀକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଛନ୍ତି: "ହେ ପୃଥିବୀ:/ ତୁମେ ମୋର ପାପରେ ବୋଝେଇ ଏକ ଦୁଃଖର ବୋଇତ/ତୁମେ ମୋର କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ ଜାନୁରେ/ଲେଖିଅଛ ବଂଶର ଅନ୍ୟତମ ଏଠି ମୃତ୍ୟୁ" । (ଭାରତବର୍ଷ-୧) । "ଜୀବନର ଅନ୍ୟନାମ ମୃତ୍ୟୁ" ଏକ ଅନ୍ତହୀନ ଦାରୁଣ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତପଣର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି; ତେଣୁ କବି ଭାରତବର୍ଷକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରିଯାଇଥିବା କାକୁସ୍ଥ ସିପାହୀ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତୀକିତ କରିଛନ୍ତି: "ଭୋକର ବନସ୍ତରେ ଛାଗଳ ଶିଶୁର ଭୟ/ ଅନ୍ୟନାମ ତାର ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ/ ତମେ ନିଜ ଭୟରେ କାକୁସ୍ଥ ସିପାହୀ ଭାରତବର୍ଷ" (ଭାରତବର୍ଷ-୧) ।

'ଭାରତବର୍ଷ-୨'ରେ ସେହି ସମଧରଣର ଆର୍ତ୍ତି ଆଉ ଆକୁତି ! ଭାରତବର୍ଷ ସତେକି ଭୟଭୀତ ! (ତୁମେ ଭୟଭରା ହିଂସ୍ରକ ଅରଣ୍ୟ ପରି ଅବହେଳିତ) । ଭାରତର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିତରେ ଉଦ୍ଭିଭୂତ ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରେକ୍ଷା; ଗ୍ଲାନି ଓ ସଂଶୟରେ ସତେକି ଭାରତବର୍ଷ ସାଜିଛି ନୀରବଦ୍ରଷ୍ଟା କେବଳ (ନିଷ୍ପାପ କରୁଣ ଏକ ଅଚେତନ ଭ୍ରୂଣ) । ତେଣୁ କବି ଭାରତବର୍ଷକୁ ସମ୍ବୋଧୁଛନ୍ତି: "କୁହ ! ଥରେ ହେଲେ ମନକଥା ମନଖୋଲି କୁହ ?/ମନକୁ ମନାଇଁ ନେଇ ପୋଛିନିଅ ମଣିଷର ଲୁହ ।" (ଭାରତବର୍ଷ-୨)

'କ୍ଷଷ୍ଟଚେତନା' ସଂକଳନସ୍ଥ 'କୋରାପୁଟ' ଏକ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର କବିତା; କବିତାରେ 'ମହିମ୍ନ ମଧୁରତା' ଓ 'ମର୍ମନ୍ତୁଦ ମାରକ ଦଶା' ଏକତ୍ର କବିତାର ଭୂଗୋଳରେ ସଂଦର୍ଶନ କରିବା ସହ ସବୁଜ ବନାନୀର ଦେହେ ରକ୍ତର ଲାଲ ଛିଟାକୁ ଏକତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି : "ପାହାଡ଼ୀ ଝୋଲାର ପାଷାଣ ଛାଆଣୀରେ/ ଭୋକର ନୂପୁର ବାଜେ/ଫମ୍ପା ମଣିଷର ଟାପୁ ଶବ୍ଦେ/ବାରୁଦର କୋରାପୁଟ ଜଳେ ।/ଶୋଷିତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଚମ୍ପାଫୁଟେ ରକ୍ତାକ୍ତ ରତୁର/ଫମ୍ପା ଶ୍ରଦ୍ଧାର କତୁରୀ ହୋଇ କୋରାପୁଟ ହୃଦୟକୁ କାଟେ ।" (କୋରାପୁଟ) । କୋରାପୁଟ ସବୁଜ ବନାନୀର ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଅଭୋଗ୍ୟ ନାନ୍ଦନିକତାର ଛତ୍ରେଛତ୍ରେ ଶୋଷଣ-ଭୋକ-କ୍ଷୁଧା-ତାଡ଼ନା ଓ ବୀଭତ୍ସ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରର ବିବିଧ ରୂପକୁ କବି ଦେଖିଛନ୍ତି ଅପୂର୍ବ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ବାସ୍ତବତା ଭିତରେ । ଯେଉଁ ବଣରେ ଭରି ରହିଥିଲା ଜୀବନ ଜିଇଁବାର ଅପରୂପ 'ଜୀବନର ସ୍ୱାଦ' ସେଇ ଶ୍ୟାମଳ ପାହାଡ଼ୀ ଉପତ୍ୟକାରେ ବାରୁଦର ଗନ୍ଧ ଆଉ 'ଶିକାର ଶିଉଳି ଦେହେ ତାଜାରକ୍ତ' ପ୍ରତୀକିତ କରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଭୂଗୋଳ ଆଉ ଶୋଷିତ କୋରାପୁଟର ରକ୍ତାକ୍ତ ବିଭୀଷିକାର କଥା ।

'ଯତନ ନଗର' କବିତାଟି ଢେଙ୍କାନାଳ ସହରର ଅନତି ଦୂରରେ ଶିମିଳିଆ ଗ୍ରାମର ରୁକ୍ଷ ମୁଣ୍ଡିଆ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଯତନ ନଗର ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଅମଳରେ ବେଠିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ

ଓ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଏକ ଉଆସ ଆଉ ତା'ର ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଅ*ଳକୁ ଭିତ୍ତିକରି 'ଯତନ ନଗର'ର ଅତୀତର ଶୋଷଣ ଆଉ ତାଡ଼ନାର ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଆରୋପଣ । ଯତନ ନଗରକୁ ଯାତନା ନଗର ବି କୁହାଯାଇପାରେ । କାରଣ ତା'ର ପ୍ରତିଟି ବଖରାରେ ଅସହ୍ୟ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଆଉ ଉଷ୍ମନିଆଁ ଭଳି ଦାରୁଣ ପୀଡ଼ଣର ତାତି; ଅସଂଖ୍ୟ ଭୋକିଲା ମଣିଷର ହାଡ଼ରେ ଗଢ଼ା ସେଇ ଉଆସର ଭିତ୍ତି । କବି ସେହି ଉତ୍ତପ୍ତ ତାତିକୁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବେ 'ତନ୍ଦ୍ରିଳ ଫୁଜିୟାମା' ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ବେଠି-ବେଗାରୀ ଏବଂ ଶ୍ରମଶୋଷଣର ନାରକୀୟ ଅତୀତର କଥାକୁ କବିତାଟି ଧରି ରଖିଛି ଅସଂଖ୍ୟ ଅସନ୍ତୋଷ ସହିତ : "ଚର୍ବିଜଳା ମହାଦୀପୁ ଶୋଷଣର ନିଆଁ ନିର୍ବାପିତ/ମୂଲିଆର ମାଂସପେଶୀ, ଝାଳ, ରକ୍ତ, ପୌରୁଷର ବୀଭତ୍ସ ରୂପାନ୍ତର/ଯତନ ନଗର" । ସାଧାରଣ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କର ଚର୍ବି ଜଳି ଆଲୋକିତ କରିଥିବା ଶୋଷକର ନଗର ଏବଂ ତାର ଲହୁ ଓ ଲୁହରେ ତୋଳିଥିବା ନଗରର ଉହାଡ଼ରେ କେତେ ସାମନ୍ତର କୋପ, ବେଡ଼ିର କୋରଡ଼ା ଆଉ ତା'ର ଅସଂଖ୍ୟ କଳଙ୍କିତ ଶୁଖିଯାଇଥିବା ମଳାରକ୍ତ ଦାଗରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଅଲିଭା ଇତିହାସ । କବିଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ସତେକି 'ସନ୍ତ୍ରାସର ବାରୁଦ ନଗର' ।

କବିଙ୍କର 'ଚୌରଙ୍ଗୀ' କବିତାଟି ଏକ ବୈପ୍ଲବିକ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତୋଳୁଥିବା ଆହ୍ୱାନଧର୍ମୀ ଏକ କାବ୍ୟ-ସ୍ଫୁରଣ । 'ଚୌରଙ୍ଗୀ' ବା କଲିକତାର ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍ ଏକ ଐତିହାସିକ ପ୍ରତୀକ ଭଳି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଏବଂ ଯିଏ ଦେଖିଛି ଅନେକ ଅତୀତର କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ ଇତିହାସ ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନର ଅସଂଖ୍ୟ କ୍ଷୋଭ ! : "ଘଙ୍ଘ କ୍ଷୁଧାର ବିବର୍ଣ୍ଣ ରଙ୍ଗେ ; ସାମାଜିକ ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର/ରାସ୍ତାପରେ ପୁତ୍ରକନ୍ୟା, ବାସ୍ତୁହରା ଦଳିତ ମଥିତ/ଶୋଷିତ ଭୂଖଣ୍ଡ ତୁମେ ଆକାଶର ଭରା ବିଷମେଘ/ ଘଙ୍ଘ ମରଣର ଆମନ୍ତ୍ରଣେ, ଘନଘୋର ଶତାବ୍ଦୀର ଶବ ।" କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ 'ଚୌରଙ୍ଗୀ' ଉଭୟ 'ଦ୍ରଷ୍ଟା' ଏବଂ 'ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ' । ତଥାପି ସିଏ ଦେଇପାରିବ ନୂତନ ବାର୍ତ୍ତା: "ମୋ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗୀତ ନେଇ ଚୌରଙ୍ଗୀ ହୁଏ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ/ମଣିଷ ଶୋକରେ ଜଳି ଗଣେ ପ୍ରାଣ କରି ନମସ୍କାର/ ଆଫ୍ରିକାର କଳାଦେହେ, ପଚାସଢ଼ା ଯାଙ୍କିର ବିଲୋପେ/ଲେଖିବାକୁ ଚାହେଁ ମୁହିଁ ଭାରତର ନବ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷର/ଘଙ୍ଘ ଦିଅ ଏଇମାଟି ପଦେ/ ନବବାର୍ତ୍ତା ଓ ଜାଗ୍ରତ ଚୌରଙ୍ଗୀ/ ଜୀବନର ଗଣନାରେ କାଳର ଭ୍ରୂକୁଟୀ/ଶୋଷିତ ଜୀବନ ଯେତେ/ବଜାଇବ ସଂଗ୍ରାମ ସାରଙ୍ଗୀ ।" ଚୌରଙ୍ଗୀ ଦେଇ କବି ଦେଖିଛନ୍ତି ସମଗ୍ର ଭାରତର ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ । 'ଗଣ'ର ବିଘ୍ନିତ ଭାଗ୍ୟ ଏବଂ ତା'ଦେଇ ପୁଣି କଳନା କରିଛନ୍ତି ନୂତନ ବିପ୍ଳବର ବାର୍ତ୍ତା: "ଘଙ୍ଘ ବହିଯିବ ଗଣଗଙ୍ଗା ଚୌରଙ୍ଗୀ ରକ୍ତର/ସନ୍ତାନ ଯାତ୍ରାପଥେ/ ସ୍ୱାଧୀନତା ଜନ୍ମଦେବ ସଂଗ୍ରାମ ମୁକ୍ତିର ।"

'ଚିଲିକାର ଭିନ୍ନ ଏକ ସଂଜ୍ଞା' କବି ସଦାଶିବ ଦାସଙ୍କର ବୈପ୍ଳବିକ ଚେତନାର ଅନ୍ୟଏକ ଇସ୍ତାହାର; ଯାହା ଚିଲିକାରେ 'ପକ୍ଷୀବଧ' ଏବଂ 'ମାଛଶିକାର'ର ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଆରୋପଣ ଭିତରେ ପରିଶୀଳିତ । ଚିଲିକାର ଦୁଃଖ ସବୁବେଳେ ଅସରନ୍ତି; 'ଚିଲିକା'ର କପାଳରେ ସତେକି ଲେଖାଅଛି ରକ୍ତାକ୍ତ ନିୟତି । 'ଦ୍ୱୀପେ ଦ୍ୱୀପେ ଏରକାର ସନ୍ତ୍ରାସ ଉତ୍ସବ' ଭଳି ପଂକ୍ତି ଭିତରେ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ମୃତ୍ୟୁର ତାଣ୍ଡବ ଏବଂ ସେଥିରୁ 'ମୁକ୍ତି ଲୋଡ଼ା ରକ୍ତାକ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ'ଭଳି ବିପ୍ଳବର ଆହ୍ୱାନ ବେଶ୍ ଉଷ୍ମ ଏବଂ ରକ୍ତାକ୍ତ ! : "ଧରଣୀରେ ଭୋକିଲା ଭିଡ଼ ପଟୁଆର/ଚିଲିକାର ଦଳେ ଖାଲି ଅଶାନ୍ତିର ପଚା ଗନ୍ଧ,/ ଡଙ୍ଗାରେ ନାଉରି ଗୀତ/ ଯୁଆନର ଆଶାୟୀ ପ୍ରତୀକ୍ଷା/ଚିଲିକାର ନିଆଁଜଳେ/ ସତେ ଅବା ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଭୋକିଲାର ଚିତା ।" ଚିଲିକା ଏଠି ପ୍ରତୀକ ହେଉଛି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର । ଆଉ ତାରି ଛାତି ଉପରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ରକ୍ତାକ୍ତ ସଂଘାତ ! ସେ ସଂଘାତ ବି ବିଶ୍ୱମୁଖୀ ଏବଂ ବିଶ୍ୱମୟ । ତେଣୁ ଚିଲିକାକୁ ହିଁ ଚେତିବାକୁ ପଡ଼ିବ; କାରଣ କେବଳ ବ୍ୟଥାର କବିତା ଗାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ; କାରଣ ମଣିଷର ବିପର୍ଯ୍ୟୟର ସ୍ୱପ୍ନ ହିଁ ଏଠି କରେ ମଣିଷର ଶିକାର ! ତେଣୁ ନିଳାମ୍ବୁ ଚିଲିକା ତା'ର ତପସ୍ୟା ଭାଙ୍ଗୁ ଏବଂ ବନ୍ଦ ହେଉ 'ମାଛଧରା', 'ଜାଲଟଣା' ଆଉ 'ଆହୁଲାମରା' । ଏଠାରେ 'ମାଛମରା' ଓ 'ଜାଲଟଣା' ତୀବ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାର ପ୍ରତୀକ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ଆହୁଲାଟି ହେଉଛି ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର କୂଟୀଳତାର ସୂଚକ : "ବୈଶାଖର କେଉଁଦିନ ଜଳିବରେ/ବନ୍ଦହେବ ମଣିଷର ମାଛଧରା/ଜାଲଟଣା, ସ୍ୱାର୍ଥର ଆହୁଲାମରା" । ଚିଲିକା ଭିତରେ କେବେ ଜାଗରିତ ହେବ ବିପ୍ଳବର ବହ୍ନି ଆଉ ସୃଷ୍ଟିହେବ ମୁକ୍ତିର ସମ୍ଭାବନା ସେଥିନେଇ କବି ଆଶାବାଦୀ : "ଘଙ୍ଘ କେଉଁ ଦୀପେ ଲାଗିବ ଆଳତି ନିଆଁ/ ଚିଲିକାର ନୀଳଜଳେ ମାତିକି ଉଠିବ ନାହିଁ,/ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସନ୍ତାପେ ତ୍ରସ୍ତ,/ ଅଗ୍ନିର ପ୍ରଥମ ବିନ୍ଦୁ ଆଲୋକର ମୁକ୍ତ ସମ୍ଭାବନା" ।।। ୩ ।।

'ଅକ୍ଷାଂଶଦ୍ରାଘିମା'କବିତା ସଂକଳନସ୍ଥ ନିଜ 'ପ୍ରତିନିଧିଠାରୁ ସାବରମତୀରୁ' କବିତାକୁ ଶାନ୍ତିର ଶ୍ୱେତ କପୋତର ଦେହେ ରକ୍ତର ଲାଲଛିଟା କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆଡ଼କୁ ହିଁ ସୂଚିତ କରିବ । ସାବରମତୀରୁ ନିଜ ପ୍ରତିନିଧିଠାରୁ ଜଣେ କେହି ଲେଖିଛି ଯେ 'ଏଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ର ହୋଇଅଛି ରକ୍ତରେ ରକ୍ତାକ୍ତ' କବିତାର ଏହି ପଂକ୍ତି ହିଁ ସମଗ୍ର କବିତାର ମୂଳଭାବ । ଯେଉଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମ ହେଉଛି 'ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ'ର ପରୀକ୍ଷାଗାର ଏବଂ ତା'ର ପ୍ରତିଟି କଣିକାରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଅହିଂସା ଆଉ ସାତ୍ତ୍ୱିକତାର ଚିର ମନ୍ତ୍ରପାଠ । ସେଠାରେ କବି ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଛନ୍ତି : "ସାବରମତୀର ଜଳ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ/ ସାବରମତୀର ସନ୍ଥ କାହିଁଗଲା/ କିଏ ନେଲା ମୋର ଦେହୁ ତା ଆତ୍ମାର ସ୍ୱର ।" କବିଙ୍କର ସଂଶୟ ଯେ ସତରେ କ'ଣ ରୂପ ବଦଳେଇଦେଲା ସାବରମତୀ; ନା' ସାବରମତୀ ଆଉବାରେ ଗୁଳିବିଦ୍ଧ ହେଲା; "ଘଙ୍ଘସାବରମତୀ କି ହେଲା ନୂଆଖାଲି ନା ଲାହୋରର ରକ୍ତାକ୍ତ ସଡ଼କ ?/ଅଥବା ସେଠିକି ଆଜି ପଡ଼ିଅଛି ଅସ୍ୱେଗଢ଼ା ରକ୍ତର ମଡ଼କ ।/ଜାଣେନା କେ ଆଜି କିମ୍ବା ଆଉବାରେ ଗୁଳିବିଦ୍ଧ କରେ ।" ସାବରମତୀର ଶ୍ୱେତଧ୍ୱଜ ସତରେ କ'ଣ ହୋଇଛି ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ଅତୀତର ନୂଆଖାଲି ଲାହୋରର

ରାଜରାସ୍ତା ଭଳି ! ଏଠି ସାବରମତୀ ସମଗ୍ର ଭାରତର 'ଆତ୍ମା' ଏବଂ ତା'ର ଅତୀତର ଗରିମା ଆଜି ହେବାକୁ ବସିଛି ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ । ତେଣୁ ଉଭୟ 'ସାବରମତୀ' ଏବଂ 'ସାବରମତୀର ସନ୍ଥ'ଙ୍କୁ ଆବାହାନ କରିଛନ୍ତି କବି ଯେ ସେଇ ଆଶ୍ରମ/ଦେଶର ଆତ୍ମାର କନ୍ଦରରୁ କମ୍ପିଉଠୁ ଆଗମନୀର ଶୁଭ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି : "ସାବରମତୀରୁ କୁହ.... କୁହ ତୁମେ ଆଫ୍ରିକାରୁ...ରକ୍ତ ଓ ଆତ୍ମାରୁ ।/ ପଥପ୍ରାନ୍ତୁ ହରିଜନ ବସ୍ତି ଦେହୁ, ନୂଆଖାଲି ଦାଣ୍ଡ ସଡ଼କରୁ/ତୁମରି ଆଲୋକେ ହେଉ ଆଲୋକିତ ସମସ୍ତ ମେଦିନୀ ।/ଘଙ୍ଘ ତୁମରି ଆଶ୍ରମ ତଳୁ କମ୍ପିଉଠୁ ଆଗମନୀ ଶୁଭ ଆଗମନୀ ।/ଘଙ୍ଘ ଦିଅ ଦୁଃଖ, ଦିଅ ଜ୍ୱାଳା,/ନିଅ ରକ୍ତ ଓଦା ହେଉ ତମରି ବସନ/ଘଙ୍ଘ ସାବରମତୀର ସନ୍ଥ ! ତୁମେ ତ ପାଷାଣ ଆଜି ଦୁଃଖୀ ମଣିଷର ପୁତ୍ର ।/ଘଙ୍ଘ କୁହ ତୁମେ ମରିନାହଁ...ହଜି ନାହଁ...ଆକାଶରୁ ମୋ ଜୀବନସ୍ରୋତ/ଦେଖ ଦେଖ ଆକାଶରେ ଉଡୁଅଛି ଶ୍ୱେତରଙ୍ଗୀ ଗୋଟିଏ କପୋତ"

ସାବରମତୀର ସନ୍ଥଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କବି ତୁମେ ତୁମର ଦୁଃଖ ଜ୍ୱାଳା ଆମକୁ ଦିଅ; ଆମେ ତମକୁ ଦେବୁ ଆମର ରକ୍ତ; ଯେଉଁଥିରେ ତୁମର ବସନ ହେଉ ରଞ୍ଜିତ ! ତୁମେ ଆଜି ପ୍ରତିକ୍ରିୟାହୀନ ହୋଇ ରହନାହିଁ । ତୁମେ ଆଜି ଯେଉଁ ପାଷାଣରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛ...ତେଣୁ ମନେହେଉଛି ତୁମର ଆଦର୍ଶ ଆଉ ଦର୍ଶନ ସତେକି ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି; ତୁମେ ଅଛ ଏବଂ ତୁମେ ଯେ ମରିନାହଁ । ତୁମେ ପଛେ ଆଉଥରେ ଛିଡ଼ା ହୁଅ; ନିଜକୁ ଆଉଥରେ ଏ ମଣିଷ ଜାତି ପାଇଁ ଦିଅ ପଛେ ପ୍ରାଣବଳି ! ହେଇ ଦେଖ ଆକାଶରେ ଉଡୁଛି ତୁମ ଦର୍ଶନ-ଚିନ୍ତନ ଆଉ ଆତ୍ମାର ଏକୀଭୂତ ଶ୍ୱେତରଙ୍ଗୀ କପୋତ । କବିତାଟି କବିପ୍ରାଣର ଆହତ କ୍ଷୋଭ ପୁଣି;ସମ୍ଭାବନାର ପ୍ରତ୍ୟଶାରେ ବେଶ୍ ଆସ୍ଥାବାନ୍ !

'ଚୌରଙ୍ଗୀର ଲେଲିନ୍ ଷ୍ଟାଚ୍ୟୁ ଦେଖିବାପରେ' କବିତାରେ ଶୁଣିହେବ ସାମ୍ୟବାଦର ଜୀବନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରପାଠ: "ରକ୍ତାକ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ ବିନା, ସୃଷ୍ଟିମୟ ହୁଏ ନାହିଁ, ଆଗାମୀକାଲି ।" ବେଶ୍ ବୈପ୍ଳବିକ ଚେତନାରେ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କଲିକତାର ଚୌରଙ୍ଗୀରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଲେଲିନ୍ ଷ୍ଟାଚ୍ୟୁକୁ ସର୍ବହରା, ସାଧାରଣ ମଜୁରିଆ, ମେହନତୀ ମଣିଷର ଜୀବନ୍ତ ଆଦର୍ଶ ଭାବେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରି କବି ଆକଳନ କରିଛନ୍ତି କଲିକତାର ବକ୍ଷରେ ଆତଯାତ ଦୁଃଖୀ-ମଣିଷଙ୍କର ପଟୁଆରକୁ । କଲିକତାର ଏ 'ଚୌରଙ୍ଗୀ' ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ଗବାକ୍ଷ ଭଳି ବା ବିଶ୍ୱର ବକ୍ଷ ଭଳି ସତେକି ହୋଇଛି ରୂପାନ୍ତରିତ । ମାଟିଆବୁରୁଜ, ଖିଜିରପୁର, ଡକୟାର୍ଡ, ସଲ୍ଟ ଲେକ୍, ସିଆଲଦା, ବାଲିଗଞ୍ଜର ଭୂଗୋଳର ଛାତିରେ ଚଟକଳ, ଲୁଗାକଳ, ତେଲକଳ, ମଟର କାରଖାନା ଆଉ ସେଠି ଖଟୁଥିବା ମୂଲିଆ, ମଜୁରିଆ, ମଜ୍‌ଦୁର ମଣିଷ କିପରି ଗଢ଼ି ତୋଳିଛି ବୁର୍ଜୁଆର ବିଳାସ କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଭୋଗିଛି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଆଉ ପୀଡଣ । ଅଭାବୀ ମଣିଷର ଦୁଃସ୍ଥିତି; ଟାଟା, ବିରଲାଙ୍କ ପରି ପୁଞ୍ଜିପତିଙ୍କ କୋଠା କଡେ ଗଜିଉଠିଥିବା ଦାରିଦ୍ର୍ୟତାର ପଟୁଆର; ତଥା ତା' ଭିତରେ ଯେ ଦିନେ କୋଟିଏ ଲେଲିନ୍ ଜନ୍ମନେବେ ଭାରତର ଭୂଭାଗରେ ଭଳି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରେ କବିଙ୍କର ପ୍ରଗତିଶୀଳତାର ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଅବଲୋକନ କରିବା ସହିତ ତୀବ୍ର ଲୋକାୟତ ଆଭିମୁଖ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ । କଲିକତା-ଚୌରଙ୍ଗୀ-ଲେଲିନ୍ ଦେଇ କବି ଅନୁଭବିଛନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟ ଭାରତକୁ : "ଥରେ ଆସ କଲିକତା/ ଯେତେସବୁ ମଜଦୁର, ବାସ୍ତୁହରା କିରାଣୀଠୁ, ବେକାରୀ ଜନତା/ ଯଦିବା ଭେଟିବ କାରେ ଧର୍ମତାଲା ଚୌରଙ୍ଗୀ ଛକରେ/ପଚାରିବ ସାଥୀ ସିଏ 'କଲିକତା କାହିଁକି ଆସୁଛ ?/ଆସୁଛ ତ ଭଲକଲ ଲେଲିନ୍‌ଙ୍କୁ କେଉଁଠି ଦେଖିଛ" । କବିଦୃଷ୍ଟିରେ ହାତରେ ମାର୍ତ୍ତୁଲ ଧରି ଦେହରେ ଅପ୍ରମିତ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତୀକ ଚୌରଙ୍ଗୀର ଲେଲିନ୍ ଷ୍ଟାଚ୍ୟୁ ହେଉଛି ଭାରତୀୟ ସାମ୍ୟବାଦର ମର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତୀକ !

'ଅକ୍ଷାଂଶଦ୍ରାଘିମା' ସଂକଳନସ୍ଥ 'ଆରବ ! ଆଫ୍ରିକା' କବିତାରେ ରୁଷିଆ ଓ ଆମେରିକାର ଗୋପନ ମନ୍ତ୍ରଣା; ଆରବ ଓ ଆଫ୍ରିକାକୁ ଅକ୍ତିଆର କରିବାର ଇଚ୍ଛା; ବିଶ୍ୱର ଯୁଦ୍ଧ-ଦଲାଲମାନଙ୍କୁ : "କେବେରେ ସରିବ ଯୁଦ୍ଧ/ମୁକ୍ତି ଲାଗି ଗଣମୁକ୍ତି ହୋଇବରେ ସୁରୁ/ ସବୁରି କଳଙ୍କ ହାତେ ଗଢାହେବ ମୁକ୍ତିର ମାର୍ତ୍ତୁଲ ।/ମୁକ୍ତି ହେବ ଲାଲେ ଲାଲ/ସେବେରେ ସରିବ ଯୁଦ୍ଧ !/ମନେରଖ ଯୁଦ୍ଧର ଦଲାଲ ।" ରହିଛି କବିଙ୍କର ଚେତାବନୀ ! ପୃଥିବୀକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରୁଥିବା ଯୁଦ୍ଧଖୋରଙ୍କର ଘୃଣିତ ମାନସିକତା କିଏ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛି; କିଏ କାହା ସହ ମିଶୁଛି; କିଏ ହୃଦୟ ଯୋଡୁଛି ଅବା କିଏ କଂସେଇ କଟୁରିରେ ମଥା କାଟୁଛି । ଚର୍ବିରେ ନିଆଁ ଜଳାଇ ଖଜୁରୀ ବାଗାନ୍‌ରେ ଶିଶୁର ହସ ଚୋରାଇଛି (କେଉଁଠି କରୁଛ ଯୁଦ୍ଧ/ତୈଳକୁଣ୍ଡେ ପହଁରୁଛ ସବୁ/ଆଫ୍ରିକାର ବନସ୍ତରେ ଲୁଚିଲୁଚି ଯେ ଶଠତା ଗୋପନେ ବାନ୍ଧୁଛ/ ଯାହାପାଇଁ ପୃଥିବୀକୁ ଦୁଇ ଭାଗ କରି ବାଣ୍ଟୁଅଛ) ।

ଯୁଦ୍ଧଟି କାହା ସଙ୍ଗେ କାହାର; କବିଙ୍କର ଚେତନାରେ ତାହା ହିଁ ସାଜିଛି ଏକ ପ୍ରହେଳିକା; କାହାର ଭୂମି; କାହାର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର; କେଉଁଠି ଚାଲିଛି ଯୁଦ୍ଧ ! କବିଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ କେହି କାହାର ମିତ୍ରକି ଶତ୍ରୁ ଅପେକ୍ଷା; ଯୁଦ୍ଧରେ ଲାଭ ହେଉଛି ପୁଞ୍ଜିବାଦର ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏ ଯୁଦ୍ଧକୁ ସମାପ୍ତି କରିବା ପାଇଁ କବିତା ଭିତରେ ଦେଇଛନ୍ତି ଆହ୍ୱାନ : "ଯୁଦ୍ଧ ସମାପ୍ତିକର ନରମେଧ ଯଜ୍ଞ ବନ୍ଦକର । ଏକ ଦିଗେ ଡାକଦିଏ ଯୁଦ୍ଧକର ପୁଞ୍ଜି ସରକାର/ରୁଷିଆ ଜବାବ ଦିଏ ଶାନ୍ତିନାମେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭୀଷିକା ଆରେ ମୋର ଆରବ !ଆଫ୍ରିକା ! ଘାସପରି ନିଷ୍ପାପ କରୁଣ ତୁମ ଶୋଷିତ ହୃଦୟ ସରଳ ମଣିଷ ପରି ଶାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ଉଦାର ଅଭୟ ତୁମର ରକ୍ତରେ ଦିନେ ଭାଙ୍ଗିବରେ ରୁଷିଆ ଓ ଆମେରିକା ହାଡ଼ ତୁମରି ଭୋକରେ ଦିନେ ଦୋହଲିବ ପୁଞ୍ଜିବାଦର ଜଡ଼ । ଆରମ୍ଭ କର ଯୁଦ୍ଧ ! ଆରବ ଆଫ୍ରିକା ! ଶତାବ୍ଦୀର ଅଭିଶାପେ/ଶେଷ ହେଉ ରଷ; ଆମେରିକା ।"

ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ତେଜି ରହିଥିବା ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ କେତେକ ନ୍ୟସ୍ତସ୍ୱାର୍ଥ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ! ପରସ୍ପର ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧ ଭିଆଇ ସାଧାରଣ ମଣିଷର ମୂଳଟିକୁ ନଷ୍ଟକରି ଶୋଷିନେବାର ବୀଭତ୍ସ ନାରକୀୟତା (ଲଢୁଛିକି ଇହୁଦୀ ଶ୍ରମିକଟିଏ-ଆମେରିକା

ଇହୁଦୀର ସାଥେ/ଲଢୁଛିକି ସୁଏଜ୍ ଡକ୍ର କୁଲି ଆଫ୍ରିକାର ଦରିଦ୍ର ଜନତା?/ କାହା ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଯେ କାହାର) ଦୋହଲାଇ ଦେଇଛି ବିଶ୍ୱମାନଚିତ୍ରକୁ । 'ମଧ୍ୟପ୍ରାଚ୍ୟ'କୁ ପୃଥିବୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ତ୍ରିଶଙ୍କୁ ବୋଲି କବି ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ସହିତ ଗୋଟିଏ ପଟେ ତୈଳଛତ୍ର; ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଇହୁଦୀର ବଂଚିବାର ଦାବି; ଗୋଟିଏ ପଟେ ସାମ୍ୟ ନାମରେ ପୁଞ୍ଜିବାଦ, ଅନ୍ୟପଟେ ନୂତନ ନାଜୀବାଦ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ପାଇଁ ସାଜିଛି ବାଧକ; ଆରବର ରକ୍ତଶୋଷି;ଇହୁଦୀର ଶୋଷ ବଢାଇବା ହେଉ ଅବା ଆଫ୍ରିକାର ସବୁଜିମାରେ ରକ୍ତର ମଞ୍ଜିବୁଣିବାର ମାନସିକତା ହେଉ ସବୁଠି କ୍ଷମତାର ନରମେଧ ଯୁଦ୍ଧକୁଣ୍ଡରେ ରକ୍ତର ଆହୁତି !

'ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ସକାଳେ ଲାଲକିଲା ଓ ଧଉଳିର ଦୃଶ୍ୟ' କବିତାରେ କବି ସଦାଶିବ ଦାଶ 'ଲାଲ କିଲା'କୁ ଶୋଷକ ବାଦଶାହାର ଅହଂକାର ଏବଂ 'ଧଉଳି'କୁ ସାଧାରଣ ଲୋକାୟତ ମଣିଷଙ୍କର ବା ଶୋଷିତର ଚରମ ନିଦର୍ଶନ ବୋଲି କହିବା ଭିତରେ ଅଦ୍‌ଭୁତ ଏକ ତୁଳନାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହୁଏ: " ବାଦଶାହା ଓ ମଣିଷଙ୍କ ମଧ୍ୟ/ ଲାଲକିଲା ଧଉଳିର ବିରାଟ ଦୂରତ୍ୱ । ବାଦଶାହା ନିଜେ ଆଜି ଶୋଷକର ଲାଲକିଲା/ସମଗ୍ର ଭାରତ ଆଜି ଶୋଷିତର ଧଉଳି ପର୍ବତ ।"

କବି ଅତୀତର ଭାରତୀୟ ରାଜତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିନାହାନ୍ତି 'ଲାଲକିଲା' କିମ୍ବା ଧଉଳିକୁ ; ଦେଖୁଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନର କଳୁଷିତ ରାଜନୀତି ଭିତରେ ବି ଶୋଷକ ଓ ଶୋଷିତର ସମ୍ପର୍କ ଭିତରେ; ତେଣୁ ଲାଲକିଲା (ବାଦଶାହା ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତି ପ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା ପରି/କହନ୍ତି ତୁମ ରକ୍ତର ଆଳତିରେ ସମୃଦ୍ଧ ଭାରତବର୍ଷ) ଏବଂ 'ଧଉଳି' (ସକାଳୁ କଇଁଛ ପରି ପଡ଼ିରହେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପାହାଡ଼ଟିଏ) । ଲାଲକିଲାର ଅତୀତ ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ ସାଧାରଣ ମଣିଷର ରକ୍ତରେ ସ୍ନାତ କରିଥାଏ ତା'ର କାୟାକୁ ତ; 'ଧଉଳି'ର ଅତୀତ ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବବତ୍ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତୀକ ଭଳି ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ସମ ଶୋଷିତ କୂର୍ମ ଭଳି ପଡ଼ି ରହିଥାଏ ଅନବରତ ଏକ ପ୍ରକାର ନିଶ୍ଚଳତା ଭିତରେ ।।। ୪ ।।

'ଅବଧୂତକ୍ରାନ୍ତି' କବିତା ସଂକଳନର କବିତ୍ୱର ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟରେ କବି ସଦାଶିବଙ୍କର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଓ ଆସ୍ପୃହା ବେଶ୍ ଏକାକାର । ସେହି ଭାବଧାରାର କବିତା ହେଉଛି 'ବଙ୍ଗଳାଦେଶ' କବିତା । ଏକ ବିପ୍ଳବର ରକ୍ତାକ୍ତ ଆବାହନୀ ହେଉଛି ନିଜେ ବଙ୍ଗଳାଦେଶ । ନୂଆଖାଲି, ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ, ସୁନ୍ଦରବନର ଭୂଗୋଳ ଦେଇ ତିକ୍ତତାରେ ଧର୍ମ ବି ହୋଇଥିଲା ପ୍ରଖ୍ୟାଳିତ । ପଦ୍ମା ଆଉ ମେଘନାର ବୁକୁବି ହୋଇଥିଲା ରକ୍ତସ୍ନାତ ! ସବୁକିଛି ହେଲା ବିଭକ୍ତ ଭାଷା-ଭୂମି ଆଉ ମଣିଷ । (ଗୋଟିଏ ପତାକା ତଳେ ଲାଲ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖିଦିଅ ବଙ୍ଗଳାର ନାମ/ମଣିଷକୁ ଥରେ ମାତ୍ର କରରେ ସଲାମ) । ଅତୀତର ବଙ୍ଗଳାଦେଶ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନର ବଙ୍ଗଳାଦେଶ ଭିତରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ଆଜି ବଙ୍ଗଳାଦେଶ ଭୁଲିସାରିଛି ତା'ର ଅତୀତ ଇତିହାସର ରକ୍ତଝରା ଲୁହକୁ : "ଜଳେ ଆଜି ବଙ୍ଗଳାର ବାଟେଘାଟେ, ତୃଷିତ ସମୟ/ଜଳେ ମାଟି ପାଣି ଓ ପବନ ।/ଯେଉଁ ଶିଖା ଲହୁଦେହେ ଉଠିଲାରେ ଜଳ/ଯେଉଁ ଗୀତ ଭାସିଆସେ ହୃଦୟକୁ ଚିରି/ତାକୁତ ପଢରେ ଥରେ/ ଲେଖିଦିଅ ନୂଆ ଗୀତ, ନୂଆ ମାନଚିତ୍ର ।/ ମୁକ୍ତିର ମଶାଲ ତଳେ/ଏସିଆର ଛାତିଚିରି ଜନ୍ମେ ନୂଆଦେଶ/ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚିରା...ପୂର୍ଣ୍ଣତୋୟା, ପ୍ରିୟ ବଙ୍ଗଳାଦେଶ ।"

'ଅବଧୂତକ୍ରାନ୍ତି'ରେ ସଂକଳିତ 'ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍' କବିତା ଏକ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ କବିତା । ଏପରିକି ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କ ଅନେକ କବିତାରେ ଚୌରଙ୍ଗୀ/ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍ ରୂପକାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନେକତ୍ର ସଂଯୋଗିତ । "ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍ ! ତୁମରି ହୃଦୟେ/ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ଜନତାଙ୍କ କୋଳାହଳ ଶୁଭେ ।" କାରଣ ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍ ଅନେକ ଜନତାଙ୍କର ଆତଯାତ ସମୟର ନିର୍ବାକ ପ୍ରହରୀ; ପୁଣି ଚଳମାନ ମଣିଷର କାୟାଧାରଣ ! (ତୁମେ ସେଇ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଆଗାମୀ ଦିନର/ତୁମେ ଆଦି ରୂପକାର/ସଂଗ୍ରାମୀ ସଂଳାପ ଅବା ଚଳମାନ୍ ଜୀବନର ସ୍ରୋତ) । ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍‌କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କବି ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରିଛନ୍ତି ମଣିଷର ଇତିହାସ ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନର ଚଳମାନ ସ୍ୱପ୍ନକୁ । ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍‌କୁ କେବେଳ ନିସ୍ତରଙ୍ଗ ସାକ୍ଷୀ ଭାବେ ନୁହେଁ; ଅପରନ୍ତୁ ଏକ କ୍ରାନ୍ତି ଭାବେ ଦେଖିଛନ୍ତି କବି : "ତୁମେତ ଗୋଧୂଳି ନୁହେଁ/ତୁମେ କ୍ରାନ୍ତିତାରା । ତୁମେ ନୁହେଁ ଆବିଳତା/ଜାତିରେ ହୃଦୟେ ଜଳେ ଅନିର୍ବାଣ ଚିତା/ବେଗବାନ୍ ଚୈତକର ଖୁରା/ଧୂମାଳ ଚିମିନୀ କିବା ରକ୍ତାଭ ଗାଲିଚା ।"

'ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍' ହୋଇପାରେ ଭବିଷ୍ୟତର ବାର୍ତ୍ତାବାହକ । ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍ ଦେଇପାରେ ଜୀବନକୁ ବଂଚିବାର ନୂଆ ଇସ୍ତାହାର; ଅବା ସାଜିପାରେ ମୁକ୍ତିର ମଣ୍ଡପ; ଯେଉଁଠାରେ ଆରମ୍ଭିବ ଏକ ନୂଆ ଯାତ୍ରା ନୂତନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରକ୍ତିମ ଆବିଷ୍କାର/ଅଭିସାର: "ସଂଗ୍ରାମର ମୈଦାନରେ ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍ ମୁକ୍ତି ବେଦୀ ହୁଏ/ଆଜିକାର ଗଣତନ୍ତ୍ରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମାଟିରେ/ଲାଲମେଘ କ୍ରମେ ଶେଯ ପାରିଦିଏ । ସଂଗ୍ରାମୀ ମଣିଷ ତେବେ ଟକମକ ସୂର୍ଯ୍ୟପରି ଫୁଟେ । ଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ସ୍ପର୍ଶେ ଝଳମଳ ହୁଏ । ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍, ମଣିଷକୁ ବଂଚିବାର ନୂଆପଥ କୁହେ ।"ଏସ୍‌ପ୍ଲାନେଡ୍‌ର ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଯେଉଁ ସୁପ୍ତ ଇତିହାସ ସ୍ଥବିର ରାଜପଣ କରୁଛି; ସେଠି ଚଳଚଞ୍ଚଳ ଉଷ୍ମତାର ଲାଲସୂର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ମଣିଷର କଥାକହୁ; ଏହିଭଳି ଏକ ଭାବନା ଭିତରେ କବିଙ୍କର ଆହ୍ୱାନମୂଳକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବେଶ୍ ସାର୍ଥକତା ଲାଭ କରିଛି ।।। ୫ ।।

କବି ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କ 'କାଳନିରବଧି' କବିତା ସଂକଳନସ୍ଥ 'କଣ୍ଟିଲୋରେ ସକାଳ' ଏବଂ 'କଣ୍ଟିଲୋରେ ସଞ୍ଜ' କବିତା ଦ୍ୱୟ ଗୋଟିଏ ଭାବର ଦୁଇଟି ପ୍ରେକ୍ଷା । କଣ୍ଟିଲୋରେ ସକାଳ ଭିତରେ କବିପ୍ରାଣରେ ପ୍ରକୃତିର ନାନ୍ଦନିକତା ସହିତ କଣ୍ଟିଲୋର ନିୟତି : "ଫରଚା ହୋଇଯାଇଛି ତା'ର ଆଲୋକିତ ହୃଦୟ; ମନ୍ଦିର ଓ ଦେବତା ପରି ବିବର୍ତ୍ତିତ ସତ୍ୟ" ଭିତରେ ଅନୁଭବି ହେବ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମୀୟ ଚଉହଦୀକୁ । କଣ୍ଟିଲୋର ସକାଳରେ କବି ନୂଆ ଆଲୋକରେ

ଆମେ ସମସ୍ତେ ହୁଅନ୍ତେ ଆୟୁଷ୍ମାନ ନିରୋଳା ସକାଳରେ କହିଥିବା ସ୍ଥଳେ କଣ୍ଠିଲୋର ସଙ୍ଗରେ ଅନନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ଉପସ୍ଥାପିତ; ତଥା ସେଠୁ ଫେରିଆସିଥିବା ଇତିହାସ ସମୟ କବି ବିଦ୍ୟାପତି ଭଳି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ବେଶ୍ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ କଣ୍ଠିଲୋର ଧର୍ମୀୟ ଆବରଣ : "ମୁଁ ସେଠୁ ପଳାତକ ଶାମ୍ବପୁତ୍ର ଜଠରେ ମୋର ଇତିହାସ ଭରା ମନ ଶିଳାଖଣ୍ଡ/ଫଙ୍ଗ କେଉଁଦିନ ଫେରିଆସେ ଲେଉଟାଣି ସ୍ରୋତ;/ଲଳିତାର ସୋରିଷ ଫୁଲିଆ ପଥ । ଜୀବନ୍ତ ମୃଗନାଭି କସ୍ତୁରୀର ଗନ୍ଧ" । ବିଦ୍ୟାପତିର ସାମନ୍ତୀୟ ପ୍ରବଂଚନାରେ ସରଳା ସାଧାରଣ ଲୋକାୟତ ମାନବୀ ଲଳିତାର ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଅପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବେ ଉପଲବ୍ଧି କରିହେବ କବିତାର ଉହାଡ଼ରେ ।

'କାଳନିରବଧି' ସଂକଳନରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଥିବା 'ଚିଲିକାର ଭିନ୍ନ ଏକ ମୃତ୍ୟୁ' କବିତାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ 'କାଳିଜାଇ ଲୁହ', 'ପଙ୍କକୁନ୍ଦ', 'ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ' ଭଳି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭିତରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ ଅବକ୍ଷୟୀ ଚିଲିକାର କାୟାକୁ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ସେଥିରୁ ନିବୃତ୍ତ ରଖ ବୋଲି ଚିଲିକାକୁ କବିଙ୍କର ସମ୍ବୋଧନ ଭିତରେ ବେଶ୍ ଅନୁଭବି ହେବ ଚିଲିକାର ଭିନ୍ନ ଏକ ମୃତ୍ୟୁର ଚେତନାକୁ: "ମାଛରେ ବୋଝେଇ ଡଙ୍ଗା ପରି ତୋ କାମନାଯାନ/କାତ ମାରିମାରି ବୁଲୁଥାନ୍ତି ତୋଅରି ଦେହରେ ।" ଚିଲିକାର ଶରୀରରେ 'ମାଛମୃତ୍ୟୁ ସାଧାରଣ ସର୍ବହରା ମଣିଷର ଚିରକାଳର ଶୋଷଣକୁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ କାତମାରି ବୁଲୁଥିବା 'ମାଛଶିକାରୀ'ଶୋଷକର ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଆରୋପଣ ଅଟେ । ତେଣୁ ଚିଲିକାକୁ କବି କହିଛନ୍ତି ତୋର କୂଳରେ ଅତୀତରେ ଘଟିଯାଇଛି କେତେ 'ଦୀର୍ଘଯାତ୍ରା' ଆଉ ହୋଇଯାଇଛି 'ରକ୍ତମେଘ'ର ସଂଗ୍ରାମୀ ବିପ୍ଳବ ! ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଚିଲିକାରେ ଦେଶ-ଧର୍ମ-ରାଷ୍ଟ୍ର-ପ୍ରେମ ପାଇଁ କେତେ ଯାତ୍ରା ହୋଇଛି ସଂଘଟିତ । ପୁଣି କେତେ ରକ୍ତପାତରେ ଇତିହାସ ଲେଖିଛି ଏ କୂଳ । ତେଣୁ ଆଜି ଚିଲିକାକୁ କବି ସମ୍ବୋଧିଛନ୍ତି : "ଚିଲିକା ! ମୋ ପ୍ରାଣର ଦୋସର ତଥା ଆଖିରେ ଗେରୁବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି/ଭଣ୍ଡ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଟି ପରି ମିଟିମିଟି ଆଖିରେ ଦେଖୁଛି ? ଅଶାଳୀନ ମୃତ୍ୟୁର ଦୃଶ୍ୟ ସବୁ । ତୋର ସେଇ ଶୋଷଣ ଆଖିରେ/ଶୋଷିତର କି ବୀଭତ୍ସ ନବକଳେବର" କିପରି ଚିଲିକାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି 'ଶାଗୁଣା ଖୁମ୍ପା' (ଶୋଷକର ବାରମ୍ବାର ଆଘାତ) ଏବଂ କିପରି ସେ କାଠକଣ୍ଢେଇଟିଏ ପରି ସ୍ଥିର ହୋଇ ଦେଖୁଛି ନିଜ ହୃଦୟ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ କରୁଥିବା ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ମଣିଷକୁ । ଏହା ହିଁ କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚିଲିକାର 'କମନୀୟମୃତ୍ୟୁ' ତେଣୁ କବି ଚିଲିକା ଭିତରେ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ରଖୁଛନ୍ତି ଏକ ସଂଗ୍ରାମର: "ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ତୋ ଛାତିରେ ପୁଣି କେଉଁଠି ଗୁଳି ବାଜନ୍ତା କି ? ତୋ ପୋଷାକଠାରୁ ତୋ'ର ଦେହ ହୁଅନ୍ତା ଅଧିକ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ !ନିଜସ୍ୱ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ମୁଁ ଆଉ ସହି ପାରୁନି ପ୍ରାଣର ଦୋସର ମୋର ! ତୋର ହୃଦୟରୁ ମରିସାରିଥିବା ସାମାଜିକ ଦାୟବଦ୍ଧତା ସଢ଼ିପଚ଼ି ମିଶିଯାଇଛି ଚିଲିକାର ଦଲୁଆ ପଙ୍କରେ ।"

ପରବୈଦିକ କାଳରେ 'ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଥିଲା ଭାରତର ଏକ ବିଶେଷ ଅଂଶ (ଭାରତର ଉତ୍ତରାଂଚଳର ନାମ) ଯେଉଁ ଅଂଶ ହିମାଳୟଠାରୁ ବିନ୍ଧ୍ୟାଂଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଭୂମି ହିଁ ହେଉଛି ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ । ଏହି 'ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଶୀର୍ଷକରେ କବିତା ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି 'କାଳନିରବଧି' କବିତା ସଂକଳନରେ । 'ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ' ଯେତିକି ଉଦ୍‌ଜୀବିତ କରେ; ସେତେ ବେଶୀ ଲେସି ହୋଇଯାଏ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ମଣିଷର ମନ ଓ ଚେତନାକୁ; ତେଣୁ ଆଜି 'ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ' କେବଳ ଏକ ଉତ୍‌ତିଷ୍ଠ ଜାଗ୍ରତ ବର୍ତ୍ତମାନ : "ପୁଣି କେଉଁ ଉଷାର ଆଲୋକ ସ୍ୱର୍ଶ/ଉଷେଇଁ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଊଷର ମାଟିକୁ ପ୍ରାଗୁଷାର କୋମଳ ଗାନ୍ଧାରରେ, ଛୋଟ ପିଲାଟିର ହସପରି ସ୍ନେହସିକ୍ତ ସମୟର ଦୋଳିରେ ଝୁଲାଇଉଦ୍‌ଜୀବିତ କରେ ରକ୍ତର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତଆଖିପତା ଖୋଲିଗଲେ ଭାରୀ ହୋଇଯାଏ ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁ ସମୟ । ଏକ ଶବ୍ଦାୟିତ ତରଙ୍ଗାୟିତ ଉତ୍‌ତିଷ୍ଠ ଜାଗ୍ରତ ବର୍ତ୍ତମାନ ।"

'କାଳନିରବଧି' କବିତା ସଂକଳନରେ ସଂଯୋଜିତ 'ପୁରୀ/୧୯୯୨' ପୁରୀ ନିଜେ ଅନେକ ରୂପକଳ୍ପର ସମାହାର । କବିଙ୍କ ପାଇଁ 'ପୁରୀ' ଏକ କାଠତିଆରି ମର୍ତ୍ତି; ଅନ୍ଧାରର ଅଙ୍ଗାରକୁ ମୁହଁରେ ବୋଳି ହୋଇ ଲହଡ଼ିରେ ପଖାଳୁଥିବା ଏକ ମୁହଁ; ଝାଉଁବଣର ସବୁଜିମା ପରି ଯୌବନ; ଧର୍ମୀୟଚେତନାର ଆଦିମୂଳ ଭଳି ପୁରୀ; ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ସିକ୍ତ ରକ୍ତର ମହୋଦଧି; ଶିପ-ଶାମୁକାଙ୍କର କଙ୍କାଳର ମୃତ୍ୟୁଖେଳ ସୟାର; ଅନେକ ବିଭେଦ ଓ ସମନ୍ୱୟର ଦୁର୍ବିସହ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଁ କବିଙ୍କ ପାଇଁ ପୁରୀ । ଅନେକ ବିବଦମାନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଙ୍କ ସମାରୋହରେ ଅଶାନ୍ତ ଓ କୋଳାହଳମୟ ଏବଂ ସନ୍ଦିଗ୍ଧତାର ବାତାବରଣ । 'ଶାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ମନ୍ଦିରର କଳା ପରି ମୌନ ଏବଂ ମୂକ' ହେଉଛି ପୁରୀ । 'ପୁରୀ ଅବା ଧିରେ ଧିରେ ଭାଙ୍ଗୁଥିବା ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତ' ! କବିପ୍ରାଣ ଜାତୀୟତାର ମହା ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ବୋଲି ପୁରୀକୁ ଅଭିହିତ କରିବା ସହିତ ଆଜି ଯେ ପ୍ରଳୟର ଶଙ୍ଖ ନିନାଦିତ ହେଲାଣି ଏବଂ ଘୂର୍ଣ୍ଣି ଉପଗତ ହେଲାଣି ପୁରୀର କାୟା ଉପରେ କହିବା ଭିତରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ, ଧର୍ମୀୟ ବାତାବରଣର ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବେ ଆରୋପଣ କରିଛନ୍ତି । ସାଂସ୍କୃତିକ-ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତଥା ଧର୍ମୀୟ ଐତିହ୍ୟର ସୂଚକ ଭାଙ୍ଗି ପଡୁଥିବା ମନ୍ଦିରର ପଥରମାନଙ୍କୁ ଏ ଜାତିର କଙ୍କାଳ ଏବଂ ଯାହା ବିଖଣ୍ଡିତ କରିଦେଇଛି ଏ ଜାତିର ମେରୁହାଡ଼କୁ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ଛଳନାର କୁମ୍ଭୀରକାନ୍ଦଣା ବୋଲି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ବିଘ୍ନିତ ଜାତୀୟତାବୋଧର ଛବି ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ଏବଂ ହୃଦ୍ୟ: "ଭାଙ୍ଗି ପଡୁଥିବା ମନ୍ଦିରର ପଥରର କଙ୍କାଳମାନ/ ବିଖଣ୍ଡିତ କରିଦେଇଛି ମୋ ଜାତିର ମେରୁହାଡ଼ । ମଜ୍ଜା ଆଉ ରକ୍ତର ଔଜଲ୍ୟ । ସବୁରି ଆଖିରେ ଭରା କୁମ୍ଭୀରର ଲୁହ ।" ଉଲ୍‌କା ଭଳି ସତେକି ଖସିପଡୁଛି ପୁରୀ କଲ୍‌କୀର ମହା ଆଗମନରେ ଏବଂ ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ସଂହାରର ବିପ୍ଳବୀ ଆହ୍ୱାନ । ଏପରିକି ଏବେ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାଣି ଦ୍ୱାରକା ସମୁଦ୍ର ପତନ ବେଳ ତଥା ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ ଆଡ଼କୁ ସତେକି ମାଡ଼ିଚାଲିଛି ସମାଜ ରୂପକ ବୃଦ୍ଧ କଳ୍ପବଟ ! ଏହି ବିଷଣ୍ଣ ସମୟକୁ କବି 'ପୁରୀର ଜୟ ଶେଷ ହସ' ବୋଲି କହିବା ସହିତ "ଝାଉଁର ଦୋଳିରେ କଲ୍‌କୀର ନବ ପାରାୟଣ/ସମୟର ଶୋକପରି

ମୌନ/ଗମ୍ଭୀର ଅବସନ୍ନ!" ଭଳି କାବ୍ୟାଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭିତରେ 'ପୁରୀ' ମନେହେବ ସତେକି ଏ ଜାତିର ତଥା ଭୂଖଣ୍ଡର ଆତ୍ମା ଆଉ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭଳି। ଯିଏ ଦୋହଲିଗଲେ ଦୋହଲିଯିବ ସମଗ୍ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ! ଆସନ୍ନ ଅବସନ୍ନତାର ସମୟରେ କଲ୍‌କୀର ନବ ରୂପାନ୍ତରଣ ହେବା; ପୁରାତନର ସ୍ତୂପ ଉପରେ ପୁଣି ନୂଆ ସମ୍ଭାବନାର ଉଦୟ ସହ ପୁରୀର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବେଶ୍ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର! : ସବୁ ପୁଣ୍ୟର ମହୋଦଧି ନାମତ ପୁରୀ। ସବୁ ସୃଷ୍ଟିର ଆଗମନର ଗୀତ ତ ପୁରୀ। ଆତ୍ମାର ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସୈକତର ମମତ ପୁରୀ। ଉଦୟରୁ ମହାପ୍ରୟାଣ ନାମତ ପୁରୀ"। 'ପୁରୀ'ର ରୂପାନ୍ତରଣ ବି ପୁରୀର ସ୍ୱୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ! କାରଣ ପୁରୀ ବିକଳ୍ପହୀନ ଏକ ଭୂଖଣ୍ଡ! ତାହା ଜନ୍ମ ପୁଣି ଜନ୍ମାନ୍ତର; ତାହା ଯୁଗ ପୁଣି ଯୁଗାନ୍ତରର ମହିମ୍ନ ସଂକେତ।

'କାଳନିରବଧି' ସଂକଳନର 'ରାଜଧାନୀ ୧୯୯୨' ଅନୁରୂପ ଏକ କବିତା ଯେଉଁଠି 'ରାଜଧାନୀ' ପ୍ରତୀତ ହେବ ଭିନ୍ନ ଏକ ରୂପରେ; ପୁଣି ରୂପାନ୍ତରିତ ଏକ ରୂପକଳ୍ପରେ: "ଈଶ୍ୱର ଏଠାରେ ବନ୍ଦୀ ମନ୍ଦିରରେ/ଯେପରି ମଣିଷମାନେ ଫାଇଲ, ଦପ୍ତର" ଏହି ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ 'ମଣିଷ'ର ତୀବ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥନ୍ୱେଷୀ ରୂପକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହୁଏ; କାରଣ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଯେପରି ମଣିଷର ନକରାତ୍ମକ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ ଈଶ୍ୱର ବନ୍ଦୀ; ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଦପ୍ତର/ଅଫିସର ଫାଇଲ୍ ଭିତରେ ମଣିଷର ଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୀ (ରାଜଧାନୀ' କପଟପଶାର ଖେଳ ଏବଂ ରାସ୍ତାସାରା, ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁ, ବାସ୍ତୁହରା ଅଚିହ୍ନା ମଣିଷଙ୍କ ଭିଡ; ଯେଉଁମାନେ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦରି ଟିକିଏ ଥାନ ପାଇବାର ଆଶାରେ ରାଜଧାନୀର ଅଚିହ୍ନାମଣିଷ। ଏହି 'ମଣିଷ' ଓ 'ଭାଗ୍ୟ'ର ମିଳନକୁ କବି 'ଏକ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଶୃଙ୍ଗାର' ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି। 'ଅହଂକାର ସାଙ୍କୁଚ ଆଘାତେ ରକ୍ତାକ୍ତ ନଗର' ଏବଂ 'ଯେ କେଉଁ ବିଖଣ୍ଡିତ ସମୟର ରାଜଧାନୀ/ପ୍ରୀତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୟର ନବ ଘୁଣାକ୍ଷର'ର ଭଳି କାବ୍ୟ-ପଂକ୍ତିରେ ବିଘ୍ନିତ ପାରିବାରିକ ଓ ନାଗରିକ ଜୀବନ କ୍ଷୟିଷ୍ଣୁ ବ୍ୟକ୍ତି-ବୋଧର ଛବି ବେଶ୍ ଖଣ୍ଡିତ। 'ଶତାବ୍ଦୀ ପରି ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ଏଇ ରାଜଧାନୀ' 'ଚାରିଆଡ଼େ ସୌଦାଗରୀ ସ୍ନେହ ଆଉ ଲୁହ'ରେ ଅନୁରୂପ ଭାବେ ରାଜଧାନୀର ଖଣ୍ଡିତ ଜୀବନବୋଧ ଏବଂ ଛଦ୍ମ ଓ ଛଳନାର ଭଲ ପାଇବାର କଥାଟି ହୋଇଛି ଦ୍ୟୋତିତ। ତେଣୁ କବିଦୃଷ୍ଟିରେ ରାଜଧାନୀର ସତୀତ୍ୱ ସମ୍ପ୍ରତି କଳଙ୍କିତ ଆଉ ବିବର୍ଣ୍ଣ କାରଣ ରାଜଧାନୀ ସଦାପାଇଁ ସାଜିଛି ମୁକ୍ତକେଶା! ତେଣୁ କବି ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଛନ୍ତି ଗାଆଁକୁ ନଗର ଯୋଡ଼ିହୋଇଯାଉ; ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସ୍ୱାଭିମାନରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱଦ୍ୱୀପ ବା ବର୍ତ୍ତମାନର ଏ ଭୂଗୋଳ ଖଣ୍ଡ ଏକ ହେଉ; କବିମାନେ ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତୁ ନବଚେତନାର ଲେଖନୀ ଧରି; ବିପ୍ଳବୀ ଈଶ୍ୱର ଭଳି ହେ ଈଶ୍ୱର/ସମୟ ତୁମେ ଓହ୍ଲେଇ ଆସ 'ଭେକ' ଆଉ 'ଭୋକ' ପାଖକୁ। ସମଦୃଷ୍ଟିର ସର୍ବହରାହୀନ; ସାମନ୍ତହୀନ ଲୋକାୟତ ମଣିଷର ନୂତନ ରାଜଧାନୀକୁ; ତୁମର ପାରିଷଦ ଚାଟୁକାରମାନଙ୍କର ଗହଣରୁ ମେଘନାଦ ପାଚେରୀ ଗହ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ; ହୋଇ ଏକ ନବକଳେବର ଏ ଜାତିର ମଣିଷର ପାଇଁ।

ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କର କବିତାର ମୌଳିକ ଅନ୍ତଃଭିବ୍ୟକ୍ତି ହେଉଛି ସମଦୃଷ୍ଟିସଂପନ୍ନ ସାମ୍ୟ-ଜନବାଦୀ ସ୍ୱର। ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତାରେ ପ୍ରାୟତଃ ସେହି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଓ ତା'ର ଅନୁଚିନ୍ତା ହୋଇଛି ପ୍ରକଟିତ। ମୁମ୍ବାଇରେ ଆତଙ୍କବାଦୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସିରିଏଲ୍ ବୋମା ବିସ୍ଫୋରଣରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଲୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଲିଖିତ 'ରକ୍ତାକ୍ତ ମୁମ୍ୱେଇ' ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କର ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ସୃଷ୍ଟି। ଯାହାକି ସଂକଳିତ ହୋଇଛି 'କାଳନିରବଧି' କବିତା ସଂକଳନରେ। କବିଙ୍କ ପାଇଁ ସତେକି 'ହିଂସାର ନାମ ତ ରକ୍ତାକ୍ତ ମୁମ୍ୱେଇ' ସାଧାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ମଣିଷମାନଙ୍କର ରକ୍ତରେ ରକ୍ତାକ୍ତ ଆଉ ଦୁଃଖୀପରିଜନଙ୍କର ଲୁହ ଶୋକାର୍ତ୍ତ ମୁମ୍ୱେଇର ହୃଦୟ ଆଉ ଅନ୍ତରାତ୍ମା। ରାଜନୀତିର ଯୂପକାଠରେ ସତେକି ବଳିପଡ଼ିଛି ମୁମ୍ୱେଇର ବର୍ତ୍ତମାନ ; ଦଲାଲଙ୍କର ଅର୍ଥ ଓ ବିଳାସରେ ନିର୍ବାକ୍ ଶାସକ ବର୍ଗ; କ୍ଷମତାର ନିଶାରେ ମଦମତ୍ତ ରକ୍ଷକ ବର୍ଗ; ଆଉ ସେହି ଅପାରଗତାରୁ 'ଭାରତର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପଡ଼ିଥାଏ ନିରପରାଧିମାନଙ୍କ ପରି ଶାସିତମାନଙ୍କ ଶବ! କବିଦୃଷ୍ଟିରେ ଶାସିତମାନେ ନିରପରାଧୀ କପୋତ' କାରଣ ସେମାନଙ୍କ 'ସରଳତା' ଓ 'ନିରୁପାୟତା'ରୁ ରକ୍ତାକ୍ତ ହେଉଥାଏ ଭାରତର ଅନେକ ଭୂଗୋଳାଂଶ। ଅତୀତରେ ଏଇ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଭୂଇଁ 'ଶିବାଜୀ' ଏବଂ 'ତିଳକ'ଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ରୂପରେଖ ଲାଭ କରିଥିଲା; ଆଜି ତାହା ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଛି ରାଜନୀତିର କଳୁଷିତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ। ଆଉ ମୁମ୍ୱେଇ ତା'ର ଏକ ପ୍ରତୀକ ଭଳି ସାଜିଥାଏ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ: "ତୁ ପିଙ୍ଗଳାକ୍ଷୀ ରକ୍ତମେଘରେ ଶାଢିଟିଏ ପିନ୍ଧି ଭାରତର ରକ୍ତରେ ଶୁଖାଉଥାଉ ତୋର କବରୀ।" ସନ୍ତ୍ରାସର ବାତାବରଣ ଆଉ ସନ୍ଦିଗ୍ଧର ମାନବିକତାର ଛାଇରେ ଭାରତର ମୁହଁ ମନେହୁଏ ବିଷଣ୍ଣ ଓ ରକ୍ତାକ୍ତ। ଗ୍ଳାନି ଓ କ୍ଷୋଭରେ ପଖାଳି ହେଉଥିବା ମୁମ୍ୱେଇରେ ପାଦଥାପୁଥାଏ ଆଉ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ; ହୁଏତ ନବଜନ୍ମ ନେଉଥାଏ।

'କାଳନିରବଧି' ସଂକଳନର 'ଓଡ଼ିଶା' କବିତାରେ ଦେଖିହେବ 'ଓଡ଼ିଶା'କୁ ତା'ର ଅତୀତ ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭିତରେ ଏବଂ ବତ୍ତମାନରେ ଅନୁଭବି ହେବ ଓଡ଼ିଶାର ସମକାଳର କ୍ଷୋଭ ଆଉ ତାଡ଼ନାର ଛବି; ଯାହା ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଉନଥିଲେ ବି ସେ ଏକ ନିଶବ୍ଦ ଆର୍ତ୍ତନାଦ! ଓଡ଼ିଶା କବିଙ୍କ ପାଇଁ ହସି ଉଠୁଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟପରି ଆଲୋକମୟୀ; ସୁଶୀଳ ସମୁଦ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣାୟିତ ନୀଳବେଶରେ ପାଦ ସଂଚାରୁଥିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀପରି ପରିବ୍ୟାପ୍ତ; ସବୁଜ ଧାନକ୍ଷେତର ଗହଳ ଶାଢି ପରିହିତା; ନଦୀମାନଙ୍କର ଚଳଚ*ଳ ସ୍ରୋତରେ ସୋତସ୍ୱୀନି ଭଳି ଓଡ଼ିଶା! ସେ ପୁଣି ତପସ୍ୱୀପରି ନିମଗ୍ନ; ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରର ନୃତ୍ୟାଙ୍ଗନା ଭଳି ନୃତ୍ୟବିଭୋର; ଜୀବନର 'ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ'ରେ ଧୂଳିଧୂସରିତ ଦୁଃଖିନୀ ମାନବୀଟିଏ ଓଡ଼ିଶା; କୁରେଇ ଫୁଲର ବାସ୍ନାରେ ବିଭୋର ସମ୍ମୋହିତ ଯୌବନର ଗୀତ; ସଳପ ଗଛରୁ ଝରିପଡୁଥିବା ରସର ମନ୍ଦାକିନୀ ଆଉ କ୍ରମଶଃ ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ବନକନ୍ଦରର ଅଶ୍ଳୀଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ବି ଓଡ଼ିଶାର ଚିତ୍ରପଟ। ପୋତି ହୋଇ ପଡୁଥିବା ରୂପସୀ ଚିଲିକାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ; ଭାଙ୍ଗିପଡୁଥିବା ମନ୍ଦିରର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଓ ଅସ୍ମିତା; ଭଙ୍ଗୁର ମେଘାସନର କ୍ଷୋଭ ଆଦି ଭିତରେ ଆ*ଳିକତା, ଭାଷା ବିଖଣ୍ଡିତ ସଂଗ୍ରାମୀ ମାଟିର ଅନ୍ୟ ନାଁ ବି ଓଡ଼ିଶା! 'ଯୁଦ୍ଧ' ଓ

‘ଶାନ୍ତି’ ପରସ୍ପର ଦୁଇ ବିରୋଧୀ ଭାବର ଆବାହନୀ ଗାଇଥିବା ଗୌରବମୟ ଉତ୍ତର ସମ୍ଭାବନାର ନାଁ ଓଡ଼ିଶା ! ଅତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ନୌବାଣିଜ୍ୟର ପରଂପରାର ପ୍ରତୀକ ସାଧବର ଜାଭା-ବାଲି-ବର୍ଣ୍ଣିଓରେ କିଏ ଖୋଜୁଛି ଓଡ଼ିଶାକୁ ! ସେଇ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟାକାଶରେ ଆଜି କେତେ ଯେ ସମସ୍ୟା ତାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । ସେହି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଜି ଦେଖିହେବ ଭୋକର କଳାହାଣ୍ଡି ଦେଇ ଏକ ଆର୍ଥନୀତିକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୁର୍ବିପାକ ଭିତରେ । ଗୋଟିଏ ପଟେ ‘ଭୋକ’; ଆଉ ଗୋଟିଏ ପଟେ ‘ମଦମୃତ୍ୟୁ’ର ତାଡନା; କୋଇଲା, କ୍ଷେତ, ଖଣିଜ ଉପାଦାନ ଭିତରେ ଦୁର୍ବିସହ ରକ୍ତଝରା ଓଡ଼ିଶାକୁ କିଏ କ’ଣ କେବେ ଖୋଜିଛି ବୋଲି ‘ଓଡ଼ିଶା’ କବିତାରେ ପ୍ରଶ୍ନାଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ ଓଡ଼ିଶାର ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ : “ସାଧବର ଜାଭା-ବାଲି-ବର୍ଣ୍ଣିଓରେ କିଏ ଖୋଜୁଛି ଓଡ଼ିଶାକୁ ? ଭୋକର କଳାହାଣ୍ଡିରେ ଦେଖିପାରୁନାହିଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ? ମଦମୃତ୍ୟୁର ଆର୍ତ୍ତନାଦରେ ମାପି ପାରୁନାହିଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ? କୋଇଲା କ୍ଷେତ, କି ଖଣି ଖାଦାନରେ/ ବୁଝିଛ କେବେ ରକ୍ତଝରା ଓଡ଼ିଶାକୁ ?”

କବିଙ୍କର ‘ଋଷିକେଶ’କବିତାଟି ଏକ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ମହାନୁଭବତାର କବିତା । ଯେଉଁଠି ‘ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବିଭଙ୍ଗ ଉନ୍ନତ ଜଟା ପରି ପ୍ରାଣମୟ ମୁକ୍ତିକାମୀ ଋଷିକେଶ’ । ଋଷିକେଶ କବିଙ୍କ ପାଇଁ ‘ନୈସର୍ଗିକ ଆତ୍ମାର ସଂଳାପ’ ପୁଣି ‘ଅନନ୍ତ ନାଭିରୁ ଉତ୍ତିଷ୍ଠ ଚଳମାନ ଭାରତ ସ୍ରୋତ’ । ଋଷିକେଶ ପୁଣି ଭାରତୀୟ ମନୀଷାର ‘ଜାଗ୍ରତ ଅନ୍ୱେଷା’ । ଋଷିକେଶ ପୁଣି କବିଙ୍କପାଇଁ ହିରଣ୍ମୟ ଭାରତବର୍ଷ: “ଋଷିକେଶ ! ତମର ମଗ୍ନ ଚୈତନ୍ୟର ମନରୁ ଝରୁଥାଏ ଗଙ୍ଗା ଖୋଲିଯାଏ ଶଙ୍ଖନାଭି ଦଶଦ୍ୱାର ଅଳିନ୍ଦ ନିଳୟ । ତୁମର ଜଟାରୁ କିବା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ଗଙ୍ଗା ମୁକ୍ତ ହୁଏ ହିରଣ୍ମୟ ଭାରତବର୍ଷ ।” ଋଷିକେଶ ଅନ୍ତରରୁ ଲମ୍ଫମାନ ତ୍ରିବେଣୀରେ ଆତ୍ମଲୀନ ଭାରତର ଆତ୍ମା ଆଉ ମନ ! ତେଣୁ କବି ପୁଣ୍ୟପ୍ରସୂ ପାବନୀ ହିମାଳୟର ସ୍ରୋତରେ ବାରମ୍ବାର ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତର ପରିକଳ୍ପନା ଭିତରେ ଋଷିକେଶର କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ମହାନୁଭବତା ବେଶ୍ ଉଦାତ୍ତ ଓ ହିରଣ୍ମୟ । । । ୬ । ।

‘ନିତ୍ୟ ପଦ୍ମତୋଳା’ ସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନୀତ ‘ପୁରୀରୁ କଣ୍ଟିଲୋ’ କବିତାରେ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ମହାତ୍ମ୍ୟ ସହିତ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଆସ୍ଥାର ନାଭିନାଡ ଏକ ରମଣୀୟ ଉଦାତ୍ତ କାବ୍ୟବୋଧ ଭିତରେ ଉନ୍ମନା ଏବଂ ସମାବିଷ୍ଟ : “ଖୋଜିବସେ ‘ବିଶ୍ୱାବସୁ’ ପ୍ରାୟ ଜାଙ୍ଗଲିକ ପିତୃତ୍ୱ ‘ଲଳିତା’ର ଦେହବଲ୍ଲରୀରେ ଅସରନ୍ତି କଥା ବୁଣୁଥାଏ ପ୍ରେମ ପରି ଉଷିର ହୃଦୟ ସାରା/ନିଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗମେ ହୁଏ ପଥବଣା ।” ଏ ପଦ ଭିତରେ ‘ନୀଳମାଧବ’ (କଣ୍ଟିଲୋ)ରୁ ‘ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ’ (ପୁରୀ)ର ଅତୀତ ଧର୍ମୀୟ ଗାଥା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ବିଦ୍ୟାପତି ଓ ଲଳିତାର ପ୍ରେମ ଭିତରେ ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ଧାର୍ମିକଛଳନା ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଇଛି ଲଳିତାର ପ୍ରେମକୁ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ପୁନଶ୍ଚ ପୁରୀରୁ କଣ୍ଟିଲୋର ଫେରାପଥ ଯେତେ ଗମ୍ୟ ସେତେ ଅଗମ୍ୟ : “ଫେରିଆସେ ତୋ କୋଳକୁ ଭାଙ୍ଗି ଗର୍ଭଗୃହ ଫେରିଆସେ ଝରଣାକୁ, ପାହାଡ଼କୁ ଶିଖରୁ ଶିଖର । ଆଖିରେ ମୋ ଫୁଟିଥାଏ ସୋରିଷଫୁଲ । ବାଟତୁ କଢାଇ ନେଉ ହେଲା ମୋର ଫେରିବାର ବେଳ ।” ପୁରୀରୁ କ[ିଲୋକୁ ଫେରିବାର ପଥରେ ‘ବିଶ୍ୱାବସୁ’ର ପ୍ରାଣର ଆତୁରତା ଅବା ଈଶ୍ୱରୀୟ ସତ୍ତାର ଉତ୍ତରଣ; ହୁଏତ କଢାଇ ନେବ ଫେରିବାର ପଥ ଏକ ମିଷ୍ଟିକ୍ ଚିନ୍ତନର ଆବେଗାତ୍ମକ ପ୍ରତ୍ୟାଶା ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଯାଇପାରେ ।

‘ପୁନଶ୍ଚ ରାଉରକେଲା’ କବିତାରେ ‘ରାଉରକେଲା’ ବର୍ତ୍ତମାନର ସୂଚକ ପୁଣି ଅନ୍ତହୀନ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ପିପାଶାର ପ୍ରତୀକ । ‘ରାଉରକେଲା’ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣିଳ ଯାନ୍ତ୍ରିକତା । ରାଉରକେଲା ତା’ର ଧୂମିଳ ପିଙ୍ଗଳ ଆଖିରେ ଆଣିଛି ବାର୍ଦ୍ଧିସ୍ୱର ଚ*ଳତା ଆଉ ‘ମଣିଷଙ୍କୁ ପିନ୍ଧେଇଛି ଜରି ଝଲମଲ ବର୍ତ୍ତମାନ’ । ଆଣିଚି ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କରେ ଅକାଳବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ; ମଣିଷର ବ୍ୟାଥାତୁର ଛାତିରେ ଲୁହାଗୁଣ୍ଡର ସଂସାର । ‘ମଣିଷର ଯେ ଦୌଡ଼ ଜୀବନ ନା’ ମୃତ୍ୟୁ’ର କହିବା ଭିତରେ ଉଭୟ ‘ବିକାଶ’ ଏବଂ ‘ବିନାଶ’ର କଥାକୁ କବି ଯୋଡ଼ି ଧରିଛନ୍ତି ରାଉରକେଲାର ଭବିଷ୍ୟତ ଓ ଭବିତବ୍ୟ ସହିତ । କବିଦୃଷ୍ଟିରେ ରାଉରକେଲା କେତେ ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁ ଅରଣ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଛାତି ଉପରେ ଭୋକଲିପ୍‌ସୁ ଆତ୍ମା । (ଶିଳ୍ପାୟିତ ଭାରତୀୟ ମଣିଷର ଭୋକଲିପ୍ସୁ ଆତ୍ମା) ତଥା ‘ସ୍ୱାଧୀନତାର ଜାତୀୟ କ୍ଳୀବତା’ ଅର୍ଥାତ ବିକାଶ ଯେତେ ଅଧିକ ହୋଇଛି; ସେତେ ମରିଛି ସଭ୍ୟତା ! ଆଉ ମରିଚି ମଣିଷପଣିଆ; ଆଜି ଅଣନିଃଶ୍ୱାସୀ ହୋଇଛି ଜୀବନ : “ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ମଳିନ ହୋଇଯାଏ ସବୁଜିମା । ତୋର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଆକାଂକ୍ଷାରେ ମରିଯାଏ ମଣିଷପଣିଆ” ରାଉରକେଲା ଯେତେ ଦେଖୁଥାଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିମ ଭବିଷ୍ୟତ; ସେତେ ଲଣ୍ଡିତ ହେଉଥାଏ ପର୍ବତର ମସ୍ତକ ଆଉ ଶୁଖିଚାଲିଥାନ୍ତି ‘କୋଏଲ’ର ଜଳଧାର ! ବିତ୍ତଶାଳୀ ସର୍ବହରାର ଦୂରତ୍ୱ ଭଳି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥାଏ ବ୍ୟବଧାନ ସର୍ବହରାର ଦୂରତ୍ୱ ଭଳି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥାଏ ବ୍ୟବଧାନ ମଣିଷ ଓ ମଣିଷ ଭିତରେ । ଆଉ ଉଧାର ଯାନ୍ତ୍ରିକତାର ଲହଲହ ଜିଭରେ ଉଦରସ୍ଥ ହେଉଥାଏ ଭାରତବର୍ଷର ହାଡ଼-ମାଂସ-ରକ୍ତ । ରାଉରକେଲା ଯେତେ ସମ୍ମୋହନ । ସେତେ ଦହନ ! (ଭୋକ ଭେକର ମନ୍ତ୍ରପାଠ କରିବାରେ ଦୌଡୁଥାଏ ମେହନତୀ ମଣିଷ ଖାଲି ଦୌଡୁଥାଏ ।) ରାଉରକେଲା ଉଭୟ ‘ପ୍ରଗତି’ ଆଉ ‘ଦୁର୍ଗତି’ର ସୂଚକ ! ଏକତ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିମ ଆଉ ଲୌହର ଭାରତ; ଏକତ୍ର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଓ ପରାଙ୍ଗପୁଷ୍ଟ ଭାରତବର୍ଷର ସୂଚକ ! କବିଦୃଷ୍ଟି ସେଥିପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ଖୋଜିହୋଉଥାଏ ‘ରାଉରକେଲା’କୁ ରାଉରକେଲାର ଧୂମିଳ, ପିଙ୍ଗଳ ଆଖି ଦେଇ ଜ୍ୱଳମାନ୍ ଇସ୍ପାତ୍‌ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିମ ସକାଳ ଆଉ ସକାଳର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଅସ୍ତମିତ ରାତ୍ରିର ହତାଶା ! ‘ନିତ୍ୟପଦ୍ମତୋଳା’ ସଂକଳନର ‘ପୁନଶ୍ଚ ରାଉରକେଲା’ ସେହି ବିକାଶର ଅଦେଖା ପ୍ରସ୍ତର କଥାକୁ କହିବା ସହିତ ଦୃଶ୍ୟମାନ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି ଏକ ମାନବବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ।

‘ନିତ୍ୟ ପଦ୍ମତୋଳା’ ସଂକଳନର ‘ହୁକିଟୋଲା କେତୋଟି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ମୁହୂର୍ତ୍ତ’ କବିତାଟି ନିଃସଙ୍ଗତା, ଏକାକୀତ୍ୱକୁ ପ୍ରତୀକିତ କରୁଥିବା ସହିତ ଏକ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତାର ସୂଚକ ! ‘ହୁକିଟୋଲା’ ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ସଂଲଗ୍ନ ଜମ୍ବୁଠାରୁ ଅନତିଦୂରରେ

ବାଣିଜ୍ୟିକ ପୋତ କେନ୍ଦ୍ର । କବିଙ୍କ ପାଇଁ 'ହୁକିଟୋଲା' ପ୍ରାଣର ଦୋସର ଏବଂ ଏକାନ୍ତ ନିଃସଙ୍ଗତାର ଆଲୋଡ଼ିତ ଏକ ଚଉତରା । ଦିନେ ଅସଂଖ୍ୟ କୋଳାହଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନଟିଏ କିପରି ହୋଇଯାଏ ଏକାନ୍ତ ! ଅଥଚ ଅତୀତ ଦେଇ ତା'ର ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଦେଖିଲା ବେଳେ ସେ ମନେହୁଏ ଆଜିବି ଚଳଚଞ୍ଚଳ, ମଗ୍ନ, ସମ୍ଭାବନାର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଆତ୍ମଲୀନ ଓ ମୌନ ଅଥଚ ଜୀବନ୍ତ ଓ ରମଣୀୟ : "ତୁମେ କି'ବା ମଗ୍ନଥାଅ ଅନନ୍ୟ ତପସ୍ୟାରେ/ଚନ୍ଦ୍ର ତୁମକୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଏ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ପ୍ରଶାନ୍ତି । ଆଲୁଅଠୁ ଅନ୍ଧାରର ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ/ଚିର ଉଡିଷ୍ଟିତ କିମ୍ବା ସମ୍ଭାବନାମୟ କାହାକୁ ଯେ ଅପେକ୍ଷା ରଖିଥାଅ/ଚାହିଁ ରହିଥାଅ ଆକାଶକୁ ନା' ମଣିଷକୁ? ତୁମେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମନେହୁଅ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ପ୍ରଜାପତି ଡେଣା ।" ହୁକିଟୋଲା ଯେ ସମ୍ଭାବନାମୟ; ସେତେ ପୁଣି ରହସ୍ୟମୟ ! କବିଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଜି ହୁକିଟୋଲା 'ସମୟର ସାକାର ପ୍ରହରୀ' । ସେ ଜଗିରହିଛି ସତେକି ସମୟର ଅପେକ୍ଷାରେ ସମକାଳ ପ୍ରହରୀ ସାଜି । ଠିକ୍ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ କବି 'ହୁକିଟୋଲା'କୁ ମଣିଷର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଏକାନ୍ତ ନିଃସଙ୍ଗତା, ଏକାକୀତ୍ୱ ଓ ନିର୍ଲିପ୍ତି ଆନ୍ତରିକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ସହ ତୁଳନା କରି 'ମଣିଷର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୁକିଟୋଲାଟିଏ' କହିଛନ୍ତି ବେଶ୍ ଆତ୍ମୀୟତାରେ ।

ଏହି ସଂକଳନର 'ଦଂଶିତା ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା' ଅନ୍ୟ ଏକ କବିତା; ଯେଉଁଠି କବି ରାଧାନାଥଙ୍କର 'ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା'ର ଗାଥାଦେଇ ବେଶ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମତାରେ ଅଥଚ ରମଣୀୟତା ଭିତରେ ପରଖିଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାର କାବ୍ୟିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ: "ତୁମେ! ସେଠି ଲାଲମନ୍ଦାରର ବାଲୁତ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ...ଦେଖିଛକି ପ୍ରେମିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପରେ? ଆଗେ ଆଗେ ଦୂରେଇ ଯାଉଥାଏ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାର ସାଗରିକା ବେଶ । ହାୟ ମୋର ଦଂଶିତା ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା; ତୁମକୁ କିଏ କ'ଣ କେବେ ଦେଖିଛି ନା' ପାଇଛି ।" ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, ଯେପରି ଗାଥାର ଆଲୁଅ ଭିତରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରେମ (ଛଦ୍ମସୂର୍ଯ୍ୟ)! ମିଶିଗଲା ସାଗର ବେଳାରେ; ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟ 'ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା' କବିର ଭାବନାରେ ଅଛୁଆଁ ଏକ ଚେତନା! 'ପଥର ଭିତରେ ଆଙ୍କି ହୋଇଯାଏ ଲାସ୍ୟର କୋଣାର୍କ' ପ୍ରତୀକିତ କରେ ଭଗ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିରର ଗାଥା ଆଉ ଅପୂଜ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟର କଥା!।। ୬ ।।

"ଫଙ୍ଗ 'ମୋଟୁ ହେଉକି 'କାଲିମେଳା', 'ଶିମିଳିପାଳ' କି 'କରଞ୍ଜିଆ' ସବୁଠି ସେ ରକ୍ତବର୍ଷାର ଛିଟା" (ବିଷୁବରୁ ଆଷାଢ଼, ସୋରିଷ ଫୁଲର ହସ) ଭଳି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ସଦାଶିବଙ୍କର କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଭୂମି ସଂଲଗ୍ନତା ସହିତ ଲୋକାୟତ ବୈପ୍ଳବିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଏବଂ ମଣିଷର ଚିର ସଂଘର୍ଷର କଥା ସବୁଠି ଦ୍ୟୋତିତ । 'ସୋରିଷ ଫୁଲର ହସ' କବିତା ସଂକଳନର ସେହିଭଳି ସଂକଳିତ ହୋଇଛି ବେଶ୍ କେତେକ କବିତା; ଯେଉଁଠି କବିଙ୍କର ଆହ୍ୱାନମୂଳକ ସମ୍ବୋଧନଧର୍ମୀ କାବ୍ୟଶିଳ୍ପର ଭାଷିକ ସଂଯୋଜନ ଯେତେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ; ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ମର୍ମୀ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ-ଭାବର ଅନ୍ତରୀଣ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ସଂକଳନର ସେହିଭଳି ଏକ କବିତା ହେଉଛି 'କରଞ୍ଜିଆ' । କବିଙ୍କ ପାଇଁ 'କରଞ୍ଜିଆ' ନିଃସଙ୍ଗ ଏକ ବନସ୍ପତିର ଭୂଗୋଳ । 'କରଞ୍ଜିଆ' ଏକ ରକ୍ତକରବୀର ମେଖଳା; ପ୍ରତିଶୋଧ, ପ୍ରତିବାଦ, ବଞ୍ଚିରହିବାର ସାଲିସ୍‌ବିହୀନ ବନଭୂମି । ଏକ ଦୂରନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମର ବନଭୂମି ହେଉଛି 'କରଞ୍ଜିଆ' । କରଞ୍ଜିଆ ପୁଣି କାହାପାଇଁ କଳଙ୍କିତ ଚନ୍ଦ୍ରର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପରି ଅଘୋରୀ । ପୁଣି କରଞ୍ଜିଆ କାହାପାଇଁ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିମ ଦୁଃଖ । 'କରଞ୍ଜିଆ' କବିତା ଭିତରେ କବି କରଞ୍ଜିଆକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ଏକ ନିଃସଙ୍ଗ ବଣୁଆ ଭୂଗୋଳ ଭାବରେ ଏବଂ ତାକୁ ଅନୁଶୀଳନ କରିଛନ୍ତି 'ଶତାବ୍ଦୀର ତୀରବିଦ୍ଧ ରକ୍ତାକ୍ତ କପୋତ' ଭାବରେ । ଏକ ସାଲିସ୍‌ବିହୀନ ବନାଞ୍ଚଳ ଭାବରେ । ତଥାପି କରଞ୍ଜିଆ ନିଷ୍ପାପ ବନ-ମନଟି ପ୍ରକୃତିର ନାନ୍ଦନିକତାରେ ଜିଇବାକୁ ଚାହେଁ; ଚାହେଁ ନାହିଁ କଳଙ୍କ ଆଉ ଅପବାଦର ଜହର : "କରଞ୍ଜିଆ ଆଖି ଖୋଲିଦିଏ ଅନ୍ଧ ପୃଥିବୀର । ସେ 'ଷ୍ଟେନ୍ସ' ହେଉକି 'ଦାରା ସିଂ'/ 'ଚେମା ହୋ' କି କେଉଁ 'ହାଁସଦା'ର କ୍ରୋଧ ସେ କୁହେ ମୋର ଏଇ ପ୍ରାକୃତିକତାରେ ବୋଳିଦିଅ ନାହିଁ ଧର୍ମର ଜହର ମୋ କଳାରେ ଆଙ୍କନାହିଁ କଳଙ୍କର ଦାଗ ।" ଅତୀତରେ ମରହରପୁରରେ ଘଟିଯାଇଥିବା ଷ୍ଟେନ୍ସଙ୍କର ହତ୍ୟା ଏବଂ ଦାରା ସିଂକୁ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ଧର୍ମାନ୍ତର ଜନିତ ଗଣହତ୍ୟାଠାରୁ କରଞ୍ଜିଆ ଚାହେଁ ଦୂରେଇ ରହିବାକୁ ; କାରଣ ତାହା, ତା'ର ଭବିତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ କବିଙ୍କ ପାଇଁ 'କରଞ୍ଜିଆ ଏକ ଆସନ୍ନ ସୂର୍ଯୋଦୟ' । ଆଉ 'ସଂଗ୍ରାମୀ ମଣିଷମାନଙ୍କର ରକ୍ତଭିଟା' । ଏହି କାବ୍ୟପଂକ୍ତି ଦ୍ୱୟରେ ଦେଖିହେବ ଜ୍ୱଳମାନ ଅରୁଣସୂର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଖରତା ଏବଂ କାଳକାଳ ଧରି ନିଜ ଛାତି ଉପରେ ଧରିରଖିଥିବା ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କର ଇତିକଥା ! ଅର୍ଦ୍ଧେକ ସତ୍ୟ ଆଉ ଅର୍ଦ୍ଧେକ କବିତା ଭିତରେ କବି ସଦାଶିବ ଦାଶ କରଞ୍ଜିଆକୁ ଏକ ନୂତନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅଭିସାର ଅବା 'ରେନେସାଁର ବୈତାଳିକ'ଭାବେ ପ୍ରତୀକିତ କରି "ସିଏ ତ ନିରନ୍ତର ପ୍ରତିବାଦର, ପ୍ରତିରୋଧର ମୋହଭଙ୍ଗର ଆଗ୍ନେୟ ଚେତାବନୀ" ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥିତ ସୁକିନ୍ଦା ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ପର୍ବତ 'ମହାଗିରି'କୁ ନେଇ ଆଲୋଚିତ ସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନୀତ ହୋଇଛି 'ମହାଗିରି' କବିତା । ମହାଗିରିର ଗାଥା ଯେତେ ଅଲୌକିକ; ସେତେ ମଣିଷର ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ! ନାଁଟି ହୋଇପାରେ ମହାନ୍ ଗିରି କିନ୍ତୁ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦର ଦାରୁଣ ଧକ୍କା ସହୁଥିବା ମହାଗିରି କନ୍ଦରରେ ଅନେକ ଶ୍ରମିକର ଲହୁ ଆଉ ଲୁହର ଅସଂଖ୍ୟ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ! କବି ମହାଗିରିର ଏହି ଶୋଷଣ ଭିତରେ ପାଷାଣର ହୃଦ୍‌ବତ୍ତା; ଆଗ୍ନେୟ ଅଭିଶାପ ଅବା ଲହୁଲୁହାଣ ଆହତ ମାନବିକତାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି "ଜାଣେନା ତୁମେ ଏକ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ପର୍ବତର ନାମ/ନା ମୋ ହତବାକ୍ ଜାତିର ପାଷାଣ ହୃଦୟବତ୍ତା? ଜାଣେନା ତୁମେ ସମୟର ଆଗ୍ନେୟ ଅଭିଶାପ ନା' ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସର ଫାଟରେ ଲହୁଲୁହାଣ ଆହତ ମାନବିକତା" ।

'ମେଘମହ୍ଲାର : ମାଲକାନଗିରି' କବିତାଟି 'ସୋରିଷଫୁଲର ହସ' ସଂକଳନରେ ସଂକଳିତ । ମାଲକାନଗିରି :

"ମେଘ ସେଠି ଖୋଲା ଦେହେ ଶୋଇପଡ଼େ ବଣ୍ଡାମୁଲକରେ/ କାଳିଦାସ ମୁକ୍ତି ଖୋଜେ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମରେ ।" ଗୋଟିଏ ପଟେ ଲୋକାୟତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟପଟେ ସାମନ୍ତବାଦୀ ଭାବନାର ରୂପାନ୍ତରଣ ଘଟିଛି ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମ ଭିତରେ । ମାଲକାନଗିରିର 'ମେଘ' ଏକ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଆରୋପଣ; ସେ ମେଘ 'ସ୍ଥୂଳତା' ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବନାଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ତୀର୍ଯ୍ୟକ । ମେଘ ସାବେରୀ ନଦୀକୁ ଲୋହିତ ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ କରି ସୁକ୍ତ କରେ ଯାଜ୍ଞସେନୀକୁ ଭଳି ମିଥକୀୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭିତରେ ମାଲକାନ୍ଗିରିର ଗଣଚେତନାଟି ହୋଇଛି ପ୍ରତିଫଳିତ: "ମେଘଗ୍ରାସେ, ମେଘ ଫାଟେ ମଣିଷର ଉଚ୍ଚାରଣ ନବ୍ୟ ସଞ୍ଜିବନୀ ମେଘ ସେଠି ମଣିଷକୁ ଲୁଚାଏ ତା କୋଳେ ରକ୍ତରେ ରଞ୍ଜିତ ହୁଏ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଶାସନର ଇସ୍ତାହାର ବାଣ୍ଟେ" । 'ମେଘ' ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ଚେତନାର ପ୍ରତୀକ ଭାବେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଛି କବିତାରେ : "ମେଘ ଦିଏ ମୁକ୍ତିର ପ୍ରଥମ ବିନ୍ଦୁ ମେଘ ହୁଏ ସଂଗ୍ରାମର ସଂଚିତ ବାଦଲ ରକ୍ତ ହୁଏ ଯେଉଁଠାରେ ଭେଳା ଭେଳା ମେଘର ମହ୍ଲାର ପର୍ବତଠୁଁ ମଣିଷ କି ପରିଣତ ଆଗ୍ନେୟଗିରିରେ । ମେଘ ନୁହେଁ ମଣିଷର ଶେଷ ବିବଶତା ବଂଚିବାର ଗଣଯୁଦ୍ଧ ପୁଣି ସୁରୁକରେ ।"

ମାଲକାନ୍ଗିରିର 'ମେଘ' କବିଦୃଷ୍ଟିରେ ଏକ 'ଗଣ-କ୍ରାନ୍ତିଧାରା' ଏବଂ 'ଭାରତର ରକ୍ତାକ୍ତ ସାବେରୀ' । ମାଲକାନଗିରି କବିଦୃଷ୍ଟିରେ 'ମେଘଗଙ୍ଗା ମାଲକାନଗିରି' । 'ଏକୋଇଶ ସକାଳର ପ୍ରିୟ ମହାଶବ୍ଦ' ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିବାରେ କବିଙ୍କର ବୈପ୍ଳବିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟଟି ବେଶ୍ ପ୍ରତୀତ ହୋଇଥାଏ । ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ମାଲକାନଗିରିର ସାଂପ୍ରତିକ ପରିସ୍ଥିତିର ଏକ ବ୍ୟାପ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ସହିତ ଯେଉଁ 'ମେଘ ମହ୍ଲାର' ପ୍ରତୀକଟିଏ କବି ମାଲକାନଗିରି ସହିତ ପ୍ରଯୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି; ତାହାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଆଭିମୁଖ୍ୟଟି ହେଉଛି ଯେ ସେ ଭୂମିଟି ହେଉଛି ଅସଂଖ୍ୟ ସଂଘର୍ଷ ଆଉ ବିପ୍ଳବର ମେଘସମ କ୍ରାନ୍ତିର ଧରିତ୍ରୀ !

'ପାକିସ୍ଥାନୀ' କବିତାଟି ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଭିତ୍ତି ନକରୁଥିଲେ ହେଁ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ଜୀବନବୋଧକୁ ଭିତ୍ତି କରୁଥିବାରୁ ଏଠାରେ ଆଲୋଚିତ । ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନର ବିଭାଜନ ବେଳେ ପାକିସ୍ଥାନର ଭାଗ ଭିତରେ ପଡ଼ିଥିଲା ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଭିଟାମାଟି ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ଓ ହରପ୍ପାର କାରୁଶିଳ୍ପ, ସିନ୍ଧୁର ପବିତ୍ରଜଳ ଏବଂ ଲାହୋରର ବୀରଭୋଗ୍ୟା ମାଟି । ଆଉ ପରେ ବଳାତ୍କାର ପୂର୍ବକ ବିଖଣ୍ଡିତ କରିଥିଲା ପାକିସ୍ଥାନ କାଶ୍ମୀରର ଦେହ । କବି ସମ୍ବୋଧନାତ୍ମକ ଆହ୍ୱାନ ଭିତରେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ପାକିସ୍ଥାନକୁ କହୁଥିବା କଥା ଭିତରେ ଅନୁଭବି ହେବ ପାକିସ୍ଥାନ ଅସୂୟା ଓ ସଂତ୍ରାସକୁ : "କବି ପାଇଁ ଏବେ ହରପ୍ପା ମାଟିରେ ଗଦା ହୋଇଛି ସିହା ବିହାରୀମାନଙ୍କର ଅଭିଶପ୍ତ କଙ୍କାଳ କେଉଁଥିପାଇଁ ସିନ୍ଧୁର ଜଳରେ ବହିଯାଉଛି ଭାଇବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ତାଜା ରକ୍ତ, କ'ଣ ପାଇଁ ହିମାଳୟର ପବିତ୍ରତାରେ ବୁଣୁଚ ମରଣର ସନ୍ତ୍ରାସବାଦ ନୁହଁ ତୁମେ କାହାର ଆତ୍ମୀୟ ଦୋସର ତୁମେମାନେ ସମୟର ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଶୁପାଳ ଅର୍ଦ୍ଧଭୁକ୍ ପୁଞ୍ଜି କ୍ରୀତଦାସ ।" ପାକିସ୍ଥାନର ଲୋକେ ସବୁବେଳେ ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ, ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀ; ସେମାନେ କାହାର ଆତ୍ମୀୟ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ; କାରଣ ସବୁବେଳେ ସେମାନେ ଶିଶୁପାଳ ଭଳି ହୋଇଛନ୍ତି ପରାଜିତ ଓ ଲଜ୍ଜିତ । ଭୋକ ଓ ଅଶିକ୍ଷାରେ ସେମାନେ କେବଳ ଅନ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କର କ୍ରୀତଦାସ ହୋଇଛନ୍ତି ସିନା ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ କିଛି କରିପାରିନାହାନ୍ତି । କବି ପାକିସ୍ଥାନକୁ 'ମୃତ୍ୟୁ ଓ ହତ୍ୟା'ର ପ୍ରତୀକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି; "ଦେଖ ମୃତ୍ୟୁ ତୁମକୁ କୋଳେଇ ନେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଗକୁ ଆସିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ତୁମମାନଙ୍କହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବାଧ" ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଭାରତର ଅସ୍ତିତ୍ୱଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ କରି ନୂଆ ଭାବେ ଭାରତର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପରିକଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି : "ଯେପରି ହେଉ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ଅଧାଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାରାର ଉଡ଼ାଣକୁ ପୋଛି ଦେବାକୁ ହେବ ତୁମମାନଙ୍କର ରକ୍ତରେ,ପୁଣି ଆମେ ବଦଳେଇବାକୁ ସିନ୍ଧୁର ଗତିପଥ ।"

'ସୋରିଷ ଫୁଲର ହସ' ସଂକଳନରେ ସଂକଳିତ 'ସାଲୁର' କବିତାରେ 'ସାଲୁର' ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଛି ଅରଣ୍ୟ ସବୁଜିମାଭରା ସଭ୍ୟତା ଭଳି ତଥା ଆଦିଭୂମି ସଂଗ୍ରାମୀ ଭୂଖଣ୍ଡ ରୂପରେ । ସାଲୁର ଏକ ଅଗ୍ନିର ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ପୁଣି ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଣ୍ଡବ: "ଉନ୍ମୁକ୍ତ ସାଲୁରର ଆତ୍ମାରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ସାପର ଲହଲହ ଜିଭ ଭଳି ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଣ୍ଡବ । ସାଲୁରର ନୟନରୁ ସୃଷ୍ଟିହୁଏ 'ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ'ଶୁଭେ ଗୁଳିଗୁଳାର ଲୋଲୁପୀ ଆବାଜ ।" ସାଲୁର ଏକ ଆରୋହଣ ଓ ଉତ୍ତରଣର ରାସ୍ତା; ସାଲୁର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ଅବରୋହଣର ଦୀପ୍ତି । 'ଆରୋହଣ' ଓ 'ଅବରୋହଣ' ଜୀବନର ମନ୍ତ୍ରପାଠ ଶୁଣାଉଥିବା ସାଲୁର ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମର ଅନନ୍ୟ ଘାଟି ରାସ୍ତା । ସାଲୁରର ଜାଙ୍ଗଲିକ ଅଙ୍କାବଙ୍କା ଗଡାଣି ଉଠାଣିରେ ଦେଖିହେବ ଜୀବନର ଜୀବନ୍ତ ମାନଚିତ୍ର । ଆଉ ପୋଡା ବନସ୍ତର ଦଃଖ ସହ ସାଲୁର ମଣିଷଙ୍କୁ କୁହେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଅନିଶ୍ଚିତ ଉଡ଼ାଣ ଓ କାକଳୀର ସୁସଜ୍ଞ ଜୀବନବୋଧ । ସାଲୁରକୁ ନିରୀହ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଅନୁଭବି ହେବ; ଯିଏ ଜୀବନକୁ ଶୀର୍ଷର ରାସ୍ତା ବତାଏ; ଖାଲଖମା ଦେଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଡିବାର କ୍ରାନ୍ତିକଥା କହେ । ଆଉ ଯିଏ ସଂଗ୍ରାମୀକୁ ବିପ୍ଳବୀ ମହାନାୟକରେ କରେ ଅଭିମନ୍ତ୍ରୀତ !

ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ସଂକଳନର 'ରାୟଗଡ଼ାରୁ ମୋହନା ରାସ୍ତାରେ' କବିତାଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ନାନ୍ଦନିକତାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଜୀବନବୋଧକୁ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କରୁଥିବା ଭଳି ଏକ କବିତା । କବିତାଟି ଅନେକ ରୂପକଳ୍ପର ସମାହାର : "ଯେପରି ଲମ୍ବିଯାଇଛି ହୃଦୟର ସାର୍ବଭୌମ ସତ୍ତା ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମନର ଅନ୍ଧାରୀ ଗୁମ୍ଫାରେ ଶୋଇପଡ଼ିଛି ପିଚୁ ରଙ୍ଗର ଜାନ୍ତବ ପ୍ରକୃତି; ରାୟଗଡା ମୋହନା ରାସ୍ତାରେ । ଯୁଆଡେ ଚାହିଁ ଦେଖିବ ଖାଲି କୃତଜ୍ଞ ବନାନୀର ସୃଜନଶୀଳ ଶ୍ୟାମଳିମା ମଣିଷର କୁତ୍ସିତ ଭ୍ରୂକୁଟୀ ହତ୍ୟା କରୁଥାଏ ତାର ନିର୍ମଳ ଶରୀର ସ୍ୱପ୍ନ ଆଉ ବେଦନାରେ ନୀରବତାର ନିଶ୍ଚେତନାରେ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁରହିଥାଏ ଏକାକୀ ରାସ୍ତାଟିଏ ଅନାବିଳ ଦ୍ୟୁତି ଆଉ କ୍ଳାନ୍ତ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ।" 'ରାୟଗଡ଼ାରୁ ମୋହନା' ସମଗ୍ର କବିତା ଜୀବନର ଅନୁପମ ଉପଲବ୍ଧିର ଅପୂର୍ବ ସମାହାର; ତେଣୁ କବି 'ରାୟଗଡ଼ା'ରୁ ଆସିଲାବେଳେ କି

ମୋହନାରୁ ଗଲାବେଳେ ଜୀବନ ମନେହୁଏ ଛାଇ ଆଲୁଅର ଖେଳ' କହିବା ଭିତରେ ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଚିରନ୍ତନ ଯାତ୍ରାପଥକୁ ଅନିଶା କରିଛନ୍ତି । ଜୀବନର ଏହି 'ପୂର୍ଣ୍ଣ' ଓ 'ଶୂନ୍ୟ' ଅନୁଭବକୁ କବି 'ଲକ୍ଷ୍ୟ' ଓ 'ମୂଲ୍ୟବୋଧ'ର କଣ୍ଟକିତ ଅସ୍ମିତା ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ଅନେକ ନିରୀହପଣ ଓ ଉଦାରତା ଭିତରେ ରାସ୍ତାଟି ମନେହୁଏ ଶ୍ରାନ୍ତି ଓ କ୍ଲାନ୍ତିର ଚିରନ୍ତନ ଯାତ୍ରାପଥଟିଏ ଭଳି । ସେହିଭଳି ସାବେରୀର ରକ୍ତସ୍ନାତ ଜଳ; ରାମଗିରିର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବିରହର ସ୍ମୃତି; ମୋଟୁର ବିଷାକ୍ତ ରକ୍ତର ବୁନ୍ଦାବୁନ୍ଦା ବାରିପାତ; ଏସବୁ ଜୀବନର ଗତିପଥର ଏକ ଏକ ଅତିକ୍ରମଣର ସମୟ । ଆଉ 'ରାୟଗଡ଼ାରୁ ମୋହନା ଆସିଲେ' 'ଜୀବନ ବି ମନେହୋଇପାରେ ଅପନ୍ତରା ଭୁଷାବାଲି' । 'ଜାଲଛନ୍ଦା ଜୀବନର ପ୍ରତିବାଦ ଶୂନ୍ୟ ନୀରବତା' । ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଏ ରାସ୍ତାରୁ ଫେରିଗଲେ ଆଉ ଏକ ରାସ୍ତାରେ ଭେଟ ହେବ ଅଚିହ୍ନା ମଣିଷମାନଙ୍କ ସହିତ; ଜାଗାଟି ହେଉଛି ମାଲକାନଗିରି । କବି ସେହି ମାଲକାନଗିରିକୁ 'ଏକ ବିସ୍ଫୋରିତ ନବ୍ୟ ଆଗ୍ନେୟଗିରି' କହିବା ସହିତ ଅ*ଳରେ କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟତାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିଚୟ । ଯେଉଁ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଜୀବନଟା କେବଳ ଏକ ରକ୍ତାକ୍ତ ସଂଗ୍ରାମ କହିବା ସହ ରାୟଗଡ଼ାରୁ ମୋହନା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ରାସ୍ତାକୁ ମାଲକାନଗିରିର କଣ୍ଟକିତ ସଂଗ୍ରାମର ପଥ ଡେଇଁଗଲେ ପହ*ବାକୁ ହୁଏ ଏକ ଆଲୋକିତ ପଥରେ; ସେହି ପଥ ଓ ତା'ର ପଥାନ୍ତର ହେଉଛି ଏ କବିତାର ମୌଳିକ ବୈପ୍ଳବିକ ଆହ୍ୱାନ : "ମଣିଷର ଆକୁଳତା ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ଯେଉଁଠାରେ ଜୀବନର ବିନିମୟେ/ଆଲୋକର ବୀଜ କିଛି ବୁଣେ ।"

'ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳାରେ ଗୁଡ଼ିଉଡ଼ା' କବିତା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଆଲୋଚିତ ପୁସ୍ତକର ଅନ୍ୟତମ ଏକ କବିତା; କବିତାର ନଷ୍ଟାଲ୍‌ଜିଆ ରମଣୀୟତା ବେଶ୍ ବିଭୋର କଳାଭଳି ଏକ ରୂପାନ୍ତରର କବିତା; "ଗୁଡ଼ିଭଳି ଉଡ଼େଇ ଦେଉଥାଏ କଳ୍ପନାକୁ/ନଟେଇରୁ ମାଞ୍ଜାକରା ଅଛାଡ଼ ଇଚ୍ଛାର ସୂତାରେ । ନଈରେ ବହିଯାଇଥିବା ସୁଅ ପରି ଅଫେରା ବୟସ ନଟେଇ ଛିଡ଼ା ଗୁଡ଼ିପରି ଉଡ଼ିଯାଇଥିବା ସୋଦର ମଣିଷ । ସରିଗଲେ ଲୁହ ଆଉ ଲହୁର ଗୁଡ଼ିଉଡ଼ା" କବିତାରେ ଜୀବନର ବାଲ୍ୟ-କୈଶୋରର ଶୁଦ୍ଧ ଚଗଲାମୀ; ପ୍ରକୃତିର ଅପରୂପ ତନ୍ମୟତା; ଗାଆଁର ଅଫେରା ଜୀବନବୋଧ ସହିତ ଛବି 'ଗୁଡ଼ିଉଡ଼ା'କୁ ଜୀବନର ଚରମ ବାସ୍ତବତା ଏବଂ 'ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା'କୁ ଜୀବନର ପ୍ରତୀକ ଭାବେ ଦେଖିଛନ୍ତି: "ଏଇ ଗୁଡ଼ିପରି ଉଡ଼ିବା ତ ସତ । ଏଇ ନଈ ପରି ବହିବା ବି ତ ସତ । ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳକୁ ଚାହିଁଲେ/ମନେ ହୁଏ ସେ ଯେପରି ନଟେଇ/ବାଲି ସୂତାରେ ତିଆରି ଏକ ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ନଈ ମୋର ସ୍ଥିତାବସ୍ଥା ଜୀବନବୋଧର ଛାଇ ।" ।। ୭ ।।

କବି ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କର ସ୍ଥାନନାମଭତ୍ତିକ ବା ଭୂଗୋଳାଂଶର କବିତାର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ବେଳେ ଏକଥା ଅବଶ୍ୟ କୁହାଯିବା ଉଚିତ୍; ତାହା ହେଉଛି ଏହି ଅଂଶତକ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟ-ଚିନ୍ତନଠାରୁ ଅଲଗା କି ? ତା'ର ଉତ୍ତର ହେଉଛି, ନା' ଅଲଗା ନୁହେଁ; ଏ ସମସ୍ତ ତାଙ୍କ ବୈପ୍ଳବିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି; ଅନ୍ୱେଷା ଏବଂ ଆସ୍ପୃହାର ଆଉ କେତେକ କଣିକା; ଯାହାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅନ୍ୟ କବିତାର ଆଭିମୁଖ୍ୟଠାରୁ କି*ତ୍ ବି ଅଲଗା ନୁହେଁ; ସେଇ ଧାରାରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର କେବଳ ରୂପାନ୍ତରଣ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଯାଇପାରିବ । ବୈପ୍ଳବିକ କାବ୍ୟଧାରା ସବୁବେଳେ ଉଗ୍ର ନୁହେଁ; ତାହା ଶିଖେଇ ଦେଇଛି କବିଙ୍କର କାବ୍ୟ-ପ୍ରତ୍ୟାଶା ! କାରଣ ବୈପ୍ଳବିକ ଚେତନା କେବେ ମରିଯାଏ ନାହିଁ; ତାହା ରୂପାନ୍ତରଣ ଲାଭ କରେ । କାରଣ ବିପ୍ଳବକୁ ମାରିହୁଏ ନାହିଁ; ବିଚାରଧାରାର କେବେହେଲେ ମୃତ୍ୟୁନାହିଁ । କବି ଯେଉଁ ଭୂଗୋଳାଂଶର କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି; ସେ ସମସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ହେଉଛି ଏକ ଏକ ଚେତନାର ରୂପାନ୍ତରଣର କ୍ଷେତ୍ର; ବିପ୍ଳବର ଷଠୀଘର ଅବା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଭୂଗୋଳ ଅବା ସୁପ୍ତ ନୀରବତା । ବେଶ୍ ଜୀବନ୍ତ ଆଉ ମାନବିକତାରେ ଛଳଛଳ କବିଙ୍କର କାବ୍ୟବୋଧ । ଇତିହାସ, ସମାଜ, ସଂସ୍କୃତି, ଧର୍ମ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା, ଶ୍ରେଣୀସଂଘର୍ଷ, ଜୀବନଧାରା ଗଣକ୍ରାନ୍ତିର କଥା କହିବା ଭିତରେ ଅସମ୍ଭବ 'ପ୍ରାଣଶକ୍ତି' ଏବଂ 'ଜୀବନବୋଧ' ଏ ସମସ୍ତ କବିତାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ । କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁଠି ମନେହେବ କ'ଣ ଅଛି ଏ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ: ମନେହେବ କବିଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟଟି କ'ଣ ? ଠିକ୍ ସେହି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଉହାଡ଼ରେ ନୀରବତା ଓ ଏକାନ୍ତବୋଧ ଭଳି ସୁପ୍ତ ପାଉଁଶ ତଳେ ଦେଖିହେବ ଉତ୍ତପ୍ତ ନିଆଁଝୁଲ; ସେଇ 'ଉତ୍ତାପ' ଆଉ 'ଉର୍ଜା'ର ଛୋଟଛୋଟ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ହେଉଛି କବି ସଦାଶିବଙ୍କର କାବ୍ୟବୋଧର ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ନାତ ମଧ୍ୟାହ୍ନର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ସଂକେତ ! ଏହି ସଂକେତ ସମୂହ ହିଁ କବି ସଦାଶିବ ଦାଶଙ୍କର ସ୍ଥାନନାମଭିତ୍ତିକ କବିତାର ମୌଳିକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ । ଆଉ ତା'ର ଚିରକାଳିକତା ତାଙ୍କ 'ଭୂଗୋଳକଳ୍ପ' (Geographical Image)ର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।

ବିଭାଗ ମୁଖ୍ୟ (ଓଡ଼ିଆ)

ଓଡ଼ିଶା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କୋରାପୁଟ